

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Radikály ZEMĚ a KOPEC

Radicals EARTH and HILL

OLOMOUC 2020, Martina Filgasová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Tereza Slaměňíková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité
prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Anotace

Tématem mé bakalářské práce je vytvoření uceleného souboru znaků s určitým společným rysem. Vybrala jsem si znaky obsahující radikál země a kopec. Jako zdroj k sestavení korpusu mi sloužil *Slovník moderní čínštiny* 现代汉语词典 *Xiandai Hanyu Cidian*. Zkoumaný korpus obsahuje celkem 314 znaků. U každého znaku je uveden jeho přepis do pinyinu, český překlad, popis konstrukce znaku a etymologie. Takto zpracovaný korpus spolu s úvodní teorií mi dále sloužil k analýze, a to z hlediska grafického – umístění radikálu v grafickém poli, etymologického – zařazení znaku do znakové kategorie, sémantického – pozorování shodnosti radikálu s významem znaku a fonologického – zkoumání míry shody fonetika s výslovností fonogramu. Zjištěné závěry dílčích analýz prezentuji v přehledných tabulkách. Výsledky ukázaly, že nejvíce zastoupenou kategorií jsou v případě země i kopce fonogramy, největší podíl fonetik tvoří u země fonetika odpovídající ve všech třech bodech charakteristiky, u kopce jsou to naopak fonetika s nulovou shodou. Ze sémantické analýzy vyplynulo, že u znaků s oběma radikály je ve většině případů patrná sémantická vazba radikálu s významem celého znaku. U grafické analýzy jsem došla ke zjištění, že u země převládá pozice vlevo. Kopec je taky ve všech případech (až na jeden) umístěn vlevo, jelikož je to jeho fixní pozice.

Souhrn práce:

Počet znaků	80 688
Počet slov	13 834
Počet stran	60
Počet použitých tabulek	8
Počet příloh	1
Počet zdrojů	37

Klíčová slova: čínské znakové písmo, determinativ, fonogramy, grammatologie, ideogramy, radikál

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Tereze Slaměnikové, Ph.D. za odborné vedení, hodnotné připomínky, trpělivost a za vstřícný a profesionální přístup při zpracovávání této práce.

Obsah

Ediční poznámka	6
Seznam tabulek.....	7
Seznam zkratk.....	8
Úvod	9
1 Úvod do čínského znakového písma	11
1.1 Čínské znaky.....	13
1.2 Grafika čínského znakového písma	14
1.3 Šest tradičních kategorií znaků	16
1.4 Pojmy RADIKÁL, DETERMINATIV a FONETIKUM	21
2 Materiály a metody.....	25
2.1 Tvorba korpusu a zpracování analýzy	25
2.2 Použité materiály	26
3 Korpus znaků.....	28
3.1 Korpus radikálu ZEMĚ.....	28
3.2 Korpus radikálu KOPEC	37
4 Analýza zpracovaných znaků	41
4.1 Grafická analýza	41
4.2 Etymologická analýza.....	42
4.3 Sémantická analýza.....	43
4.3.1 Symbolika země v čínské kultuře.....	43
4.3.2 Sémantická analýza	44
4.4 Fonologická analýza	52
Závěr.....	54
Resumé	56
Seznam použité literatury	57
Příloha.....	60

Ediční poznámka

Výslovnost čínských znaků jsem zaznamenala pomocí čínské transkripce pinyin. V textu jsem ji odlišila jiným typem písma – Courier New. Výslovnosti znaků neuvádím u znaků vyjmenovávaných v dílčích analýzách, protože vzhledem k povaze zkoumaných jevů není výslovnost znaku relevantní. Znaky jsou psány fontem DengXian.

V rámci korpusu znaků se mi nepodařilo všechny znaky najít v elektronické podobě, tak jsem tyto znaky naskenovala přímo ze *Slovníku moderní čínštiny* 现代汉语词典 *Xiandai Hanyu Cidian* a do textu vložila jako obrázek. Cílem bylo, aby takto vložené znaky co nejvíce zapadaly do tištěného textu.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pozice radikálu země v grafickém poli	41
Tabulka 2: Pozice radikálu kopec v grafickém poli	42
Tabulka 3: Zastoupení znaků s determinativem země ve znakových kategoriích	42
Tabulka 4: Zastoupení znaků s determinativem kopec ve znakových kategoriích	43
Tabulka 5: Sémantická motivovanost determinativu země	51
Tabulka 6: Sémantická motivovanost determinativu kopec	51
Tabulka 7: Míra shodnosti výslovnosti fonetika s celým fonogramem u radikálu země	52
Tabulka 8: Míra shodnosti výslovnosti fonetika s celým fonogramem u radikálu kopec ...	53

Seznam zkratek

XHC – Xiandai Hanyu Cidian 现代汉语词典 Slovník moderní čínštiny

HXYFZ – Hanzi Xing Yi Fenxi Zidian 汉字形义分析字典 Analytický slovník grafiky a významu znaků

<I> – ideogram

<F> – fonogram

<P> – piktogram

N, D, L, P, U, V – nahoře, dole, vlevo, vpravo, uvnitř, vně (v korpusu značí pozice složek ve znaku)

Úvod

Při studiu oboru Čínská filologie mě nejvíce zaujaly čínské znaky. Brzy jsem je totiž přestala vnímat jako pouhou změř' tahů, ale zjistila jsem, že mají svou vnitřní logiku a skládají se z menších částí, které mají také svůj sémantický význam. Začalo mě zajímat, do jaké míry mi tyto dílčí prvky dokážou napovědět význam celého znaku. Vybrala jsem si tedy takové téma bakalářské práce, kde budu mít možnost toto zjistit.

Tato práce se zabývá tematicky vymezenou skupinou čínského znakového písma. Konkrétně jsem si vybrala znaky s radikály ZEMĚ a KOPEC, které dohromady vytvoří korpus o celkovém počtu 314 znaků. Jak budu demonstrovat v kapitole „Sémantická analýza“, determinativy země a kopec jsou do určité míry sémanticky provázány, a právě proto jsem se rozhodla zpracovávat tuto dvojici společně. Cílem práce je poskytnout komplexní grammatologickou analýzu, a to z hlediska grafického – umístění radikálu v grafickém poli, etymologického – zařazení znaku do znakové kategorie, sémantického – pozorování shodnosti radikálu s významem znaku a fonologického – zkoumání míry shody fonetika s výslovností fonogramu. Za přínos své práce považuji skutečnost, že přispěje k lepšímu a hlubšímu porozumění čínskému znakovému písmu.

Svou prací bych chtěla ověřit, zda většina znaků s determinativem země a kopec spadá do skupiny fonogramů. Z hlediska grafické analýzy budu sledovat, zda jsou pozice radikálů rozmanité, nebo naopak mají radikály své převažující pozice. V sémantické analýze detailně popíši sémantický profil radikálů, které zároveň vystupují ve funkci determinativu, ve vztahu ke znakům. Toho jsem dosáhla vyčleněním sémantických skupin. Co se týče fonologické analýzy, můj předpoklad je takový, že výslovnost fonetika bude ve většině případů reflektována ve výslovnosti celého fonogramu.

Práce je rozdělena do 4 hlavních částí. První kapitola „Úvod do čínského znakového písma“ je teoretickým úvodem do zkoumané problematiky. Věnuji se zde nejprve stručnému úvodu do písma jako takového, pak přecházím k čínskému znakovému písmu a jeho grafické podobě a také členění do šesti tradičních kategorií. Za velice důležité považuji také ujasnění pojmů radikál, determinativ a fonetikum, které se v práci vyskytují. Celý teoretický úvod se opírá o prostudovanou sekundární literaturu.

Druhá kapitola „Materiály a metody“ se věnuje způsobu zpracování korpusu a analýzy a také zde uvádím zdroje, se kterými jsem pracovala, z nichž dva hlavní charakterizují

podrobněji. Zde jen stručně zmíním, že primárním zdrojem mi byl *Slovník moderní čínštiny* 现代汉语词典 *xiàndài hànyǔ cídiǎn* (dále jen *XHC*), dle kterého byl korpus sestaven. V etymologické analýze jsem se pak opírala o *Analytický slovník grafiky a významu znaků* 汉字形义分析字典 *Hànzì xíng yì fēnxī zìdiǎn* (dále jen *HXYFZ*).

Třetí kapitola „Korpus znaků“ je hlavním oddílem celé práce. Je tvořena, jak už název napovídá, korpusem znaků s radikály země a kopec. Tato kapitola obsahuje nejen informace ze slovníků, ale také mou vlastní analýzu. Znaky jsou v korpusu řazeny dle toho, zda u nich funguje radikál zároveň i jako ukazatel významu či nikoliv. V rámci těchto dvou skupin jsou pak znaky řazeny dle počtu tahů vzestupně. Dalo by se říci, že tato práce slouží také jako přehled znaků řazených ve slovníku *XHC* pod radikály země a kopec doplněný o výslovnost, český překlad, popis konstrukce a zařazení znaku do znakové kategorie.

Čtvrtou částí práce je „Analýza zpracovaných znaků“. Analyzuji je z hlediska grafického, kde zkoumám umístění radikálu v grafickém poli, etymologického, kde zařadím znaky do dané znakové kategorie, sémantického, u kterého se zaměřím na pozorování shodnosti významu radikálu s významem znaku. V podkapitole „Sémantická analýza“ se ještě v úvodu věnuji symbolice země v čínské kultuře. V poslední fonologické analýze zkoumám míru shody výslovnosti fonetika s celým fonogramem. Poslední část mé práce tvoří závěry vyvozené ze všech dílčích analýz. Za ní je ještě řazena „Příloha“, která obsahuje rejstřík všech analyzovaných znaků.

1 Úvod do čínského znakového písma

Písmo můžeme bez pochyby považovat za jeden z nejvýznamnějších kulturních úspěchů lidstva.¹ Podle Kékiho definice je písmo systém grafických znaků, který slouží lidské společnosti k trvalému zaznamenávání myšlenek vyjádřených jazykem.² Lu ve své definici říká, že písmo je nástroj, který nám umožňuje převádět mluvené slovo na text a také nám pomáhá překonávat komunikační bariéry v podobě času a prostoru.³ Písmo také definovala Li stručně jako „grafické znázornění jazyka specifickým a systematickým způsobem“.⁴ A v neposlední řadě definice českého sinologa Jaromíra Vochaly říká, že: „Písmo lze definovat jako soustavu psaných (tištěných) grafických znaků neboli grafémů, kterými se zaznamenává jazyk. Vztah mezi písmem a jazykem je vztahem jednostranné závislosti: zatímco existence jazyka není závislá na existenci písma, tvoří se písmo zpravidla vždy na jazykovém základě jako grafický záznam těch nebo oněch jednotek jazyka.“⁵ Jak můžeme vidět, existují různé definice, přičemž každá vystihuje určitý aspekt písma.

Čínština má největší počet rodilých mluvčích na světě. Kromě standardní čínštiny existuje mnoho různých dialektů. Navzdory těmto různým dialektům však sdílí všichni mluvčí čínského jazyka stejné písmo, které jim umožňuje vzájemnou písemnou komunikaci, když je dialektům obtížné porozumět.⁶ Čínské písmo má nejdelsí nepřerušovanou literární tradici ze všech živých jazyků, je nepřetržitě používáno více než 3 000 let.⁷

Ačkoli jsou světové systémy písem velice různorodé, všechny mohou být interpretovány sémanticky a foneticky. Primárním účelem většiny písem je sdělení významu, takže jsou mezi grafickými a fonetickými jednotkami vytvořeny konvenční vztahy, aby toho bylo dosaženo.⁸ Písmo má systematický vztah k jazyku, obvykle sestává ze sady grafémů uspořádaných tak, aby reprezentovaly jednotky řeči jazyka. Pro efektivní fungování je nezbytný vysoký stupeň konzistence, tzn. každý grafém v písmu představuje konstantní jednotku jazyka, např. foném nebo morfém.⁹ Podle toho, jakou jednotku představuje, můžeme rozlišit různé typy písem. Vochala vyděluje 2 typy:

¹ ROGERS 2005: 1.

² KÉKI 1984: 11.

³ LU 2019: 461.

⁴ LI 2020: 6.

⁵ VOCHALA 1989a: 3.

⁶ YIN 2016: 51.

⁷ COULMAS 1989: 91.

⁸ COULMAS 2003: 18.

⁹ LI 2020: 8.

1. písma, jejichž grafémy nezahrnují význam, pouze označují fonetické jednotky jazyka, tj. slabiky nebo hlásky; v prvním případě jde o sylabografický typ písma, ve druhém pak o typ fonemografický; patří sem např. angličtina, španělština, moderní korejština, arabština nebo hebrejština;

2. písma, jejichž grafémy reprezentují významové jednotky jazyka, tzn. slova nebo morfémy; taková písma náleží k logografickému, resp. morfemografickému typu a patří sem např. právě čínština, protože čínský znak ve většině případů představuje nejmenší kombinaci zvuku a významu, tedy morfém. A ještě konkrétněji, protože znak obvykle odpovídá slabice, můžeme říci, že čínština používá morfosylabický systém písma.¹⁰

Někteří lidé mylně nazývají čínštinu „piktografickou“ nebo „ideografickou“. Čínské písmo sice obsahuje některé symboly, které by tak mohly být velmi volně označeny, ale několik nebo i několik stovek takových symbolů netvoří písmo. Faktem je, že nikdy neexistovalo a nemůže existovat písmo zcela založené na piktografickém nebo ideografickém principu.¹¹ Souhlasit by se dalo pouze s tím, že na úplném počátku opravdu byly typy znaků, které vznikaly na základě piktografického principu a že v raném období působila celková estetika čínského písma poměrně výtvarným dojmem. Dnes už však víme, že soustava je úzce spjata s oběma základními rovinami jazyka, jak se zvukovou, tak s významovou.¹² Typický čínský znak je tedy možno rozdělit na dvě části: fonetickou a sémantickou. Fonetická reprezentuje více či méně přesnou výslovnost dané slabiky, sémantická naznačuje širokou sémantickou kategorii znaku. Znaků, které nemají tuto strukturu, je asi jen 15 % ze současně používaných znaků a mnohé z nich se objevují jako fonetika v graficky komplexnějších znacích. Přesto si někteří lidé, a dokonce i někteří Číňané, chybně myslí, že čínský znak zastupuje pouze němou myšlenku, která se vůbec nevztahuje k řeči.¹³

V tomto obecném úvodu jsem nastínila písmo jako takové, jeho typy a určila jsem, do jaké kategorie spadá v tomto systému čínské znakové písmo. V následujících podkapitolách se podrobněji věnuji popisu pro práci relevantních charakteristických rysů čínského znakového písma.

¹⁰ LI 2020: 12–13; VOCHALA 1989a: 3.

¹¹ DE FRANCIS 1989: 114.

¹² ZÁDRAPA–PEJČOCHOVÁ 2009: 59.

¹³ UNGER 2004: 4, 19.

1.1 Čínské znaky

Ačkoli čínské znaky nemají ideografický charakter v tom smyslu, že by obcházely jazyk a reprezentovaly myšlenky přímo, čínské písmo je samozřejmě typologicky odlišné od písma abecedního.¹⁴ Základními jednotkami tohoto písma nejsou písmena, ale znaky. V moderní standardní čínštině (普通话 pǔtōnghuà) znak obvykle představuje celou slabiku mluveného jazyka s tónem.¹⁵ Sehnal uvádí tyto tři důležité rysy čínštiny: „1) existuje těsný vztah mezi slabikou a významem, 2) slabika je výchozí jednotkou čínské výslovnosti, 3) jazyková rodina morfému je v čínštině mnohem výraznější než rovina slova.“¹⁶ Co se týká jazykových jednotek, čínské znaky tedy s určitými výjimkami označují morfémy. Drtivá většina čínských morfémů je jednoslabičných, v omezené míře se však lze setkat i s morfémy tvořenými větším počtem slabik.¹⁷

Dokud je písmo aktivně používáno, počet znaků bude nadále narůstat, protože na rozdíl od fonetického písma, čínský systém písma není uzavřený. Stejně jako v jakémkoliv jiném jazyce do slovní zásoby neustále přibývají slova. A protože je reprezentace těchto slov v zásadě morfosylabická, když vzniknou v čínštině nové morfémy, musí být vymyšleny nové znaky nebo je využito výpůjček.¹⁸ I když není možné zinventarizovat všechny znaky i s jejich různými formami, které byly kdy použity, jejich počet dosahuje určitě mnoha desítek tisíců. Skutečný počet znak používaných najednou jakoukoli komunitou uživatelů čínského jazyka a písma je však mnohem menší, kolem 10 000 nebo méně. Ještě daleko menší počet je těch, které se používají s významnou frekvencí.¹⁹ Ve velkých čínských slovnících můžeme nalézt desetitisíce znaků. Např. *Shuō wén jiě zì 说文解字 Výklad významu obrysových a rozbor struktury odvozených znaků* (dále jen *Výklad znaků*) z roku 121 uvádí 9 353 znaků, *Hànyǔ dà zìdiǎn 汉语大字典 (Velký slovník čínštiny)* z roku 1990 pak dokonce 54 678. Takto velké množství je však způsobeno hlavně diachronním přístupem k soupisu znaků.²⁰ Rozsáhlé opakované statistické studie širokého spektra čínských textů ukazují, že 1 000 znaků pokrývá asi 90 % běžných textů, 2 400 znaků

¹⁴ HANDEL 2017: 437.

¹⁵ BOTTÉRO 2017: 595.

¹⁶ SEHNAL 2002: 14.

¹⁷ DAM 2018: 1.

¹⁸ MAIR 1996: 200.

¹⁹ HANDEL 2017: 437.

²⁰ SLAMĚNÍKOVÁ 2011: 17.

pak pokrývá dokonce 99 % a se znalostí 3 800 znaků budeme schopni rozpoznat 99,9 % textu.²¹

1.2 Grafika čínského znakového písma

Grafický systém čínského znakového písma tvoří hierarchické jednotky různých rovin. Minimálními grafickými jednotkami jsou tahy, které mohou vytvářet tahové kombinace. Tah můžeme charakterizovat jako minimální grafický element psaný bez přerušení. Vymezení znaků podle počtu tahů patří k důležité formální charakteristice čínského znakového písma uplatňující se např. v lexikografii, a to konkrétně k řazení znaků podle počtu tahů.²² Existují různé druhy tahů, přičemž jejich rozdělení bylo v zásadě převzato z kaligrafie. Každý autor může uvádět odlišný počet základních typů, ale inventář je samozřejmě víceméně stejný.²³ *XHC* uvádí následujících 5 základních tahů:

1. vodorovný (横 héng),
2. svislý (竖 shù),
3. levý (撇 piě),
4. bodový (点 diǎn),
5. lomený (折 zhé).²⁴

Tahy se musí psát ve správném ustáleném pořadí, jehož výhodou je, že i když bude znak napsán rychle, bude stále čitelný. Obecné pokyny pro pořadí tahů jsou: 1. shora dolů, 2. vodorovný před svislým, 3. vnější dokončen před vnitřním, 4. zleva doprava, 5. prostřední před postranními, 6. spodní uzavřít jako poslední.²⁵

Soubory tahů tvoří dohromady prvky, které jsou základními strukturními jednotkami čínských znaků. Můžeme říci, že prvky, co se týká velikosti, jsou větší než tahy a menší než celé znaky.²⁶ Některé prvky fungují zároveň i jako samostatné znaky: 冫 wǎ „střešní taška“,

²¹ MAIR 1996: 200.

²² VOCHALA 1985: 17.

²³ ZÁDRAPA-PEJČOCHOVÁ 2009: 67.

²⁴ *Xiandai Hanyu Cidian* 2016: 2.

²⁵ ROGERS 2005: 40.

²⁶ SLAMĚNÍKOVÁ 2017: 33.

丘 qiū „hromada“; u jiných prvků naopak toto neplatí, např. 宀, ale lexikografové jim obvykle dali výslovnost, a dokonce i význam 宀 mián „střecha“.²⁷

Znaky jsou následně tvořeny určitým počtem takových prvků. Existují dva typy znaků: znaky jednoduché a znaky složené. Jednoduché znaky (独体字 dútǐzì) se skládají z jednoho prvku, který může být dále rozložen pouze na určitý počet tahů. Složené znaky (合体字 héttǐzì) se skládají ze dvou nebo více prvků.²⁸ Znaky složené ze dvou nebo více prvků mohou být různě uspořádány do grafických struktur.²⁹ Grafické struktury znaků Vochala dělí na 3 základní typy: 1. horizontální struktura se složkami uspořádanými vedle sebe (tj. vlevo – vpravo), 2. vertikální struktura, kde jsou složky uspořádány nad sebou (tj. nahoře – dole), 3. struktura s vnější a vnitřní složkou (tj. vně – uvnitř), přičemž vnější složka může být dvouramenná, tříramenná nebo čtyřramenná. Kombinací těchto tří základních struktur dále vznikají další podstruktury.³⁰

Pokud se podíváme na souvislý čínský text, uvidíme, že znaky jsou řazeny buď v horizontální nebo vertikální posloupnosti. Vždy jsou však ve stejné vzdálenosti od sebe, nehledě na to, zda jednotlivé znaky označují celá slova nebo části slov. Z grafického hlediska je každý znak samostatnou jednotkou, která vyplňuje čtvercovou plochu nazývanou grafické pole. To vymezuje základní velikost znaku.³¹ Co se týká velikosti grafického pole, počet tahů nebo prvků, ze kterých se může znak skládat, není směrodatný. Každý znak musí být vepsán do grafického pole stejné velikosti jako všechny ostatní znaky textu.³²

Dnes je čínština obvykle psána ve vodorovných řádcích zleva doprava a řádky jsou uspořádány shora dolů na stránce, stejně jako v češtině. Před 20. stoletím však většina čínských textů byla psána z pravého horního rohu stránky ve sloupcích uspořádaných zprava doleva, přičemž každý sloupec začínal nahoře. Následná změna byla důsledkem západního vlivu na Čínu.³³

²⁷ BOTTÉRO 2017: 597.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ VOCHALA 1989b: 3.

³⁰ Tamtéž s. 58–59. Někteří autoři používají termíny horizontální a vertikální naopak. Pro mou analýzu však budou důležitější označení, která uvádím za termíny v závorkách.

³¹ Tamtéž s. 2.

³² YIN 2016: 61.

³³ LI 2020: 9.

1.3 Šest tradičních kategorií znaků

Jednou z dílčích analýz mé práce je řazení znaků do kategorií podle jejich etymologie. Je proto důležité si představit kategorie znaků, do kterých pak své jednotlivé položky korpusu budu řadit. Tradiční kategorizace se opírá o konstrukční principy popsané hanským jazykovědcem a grammatologem 许慎 Xu Shenem³⁴ v díle *Výklad znaků*.

Ještě než uvedu jednotlivé kategorie, chtěla bych toto dílo blíže charakterizovat, jelikož se stalo základem čínské grammatologie, a to z pohledu výzkumných metod a postupů uplatněných v tomto díle. Naprosto zásadní je terminologie užitá v díle a pojmy liùshū 六书 šest kategorií znaků a bùshǒu 部首 540 determinativů, které dodnes nebyly překonány.³⁵

Výklad znaků není jen základem čínské grammatologie, ale je i první studií ve svém oboru. Tvoří jej celkem 15 svazků, každý z nich ale songský editor a grammatolog 徐铉 Xu Xuan rozdělil na dvě části, aby tak docílil větší přehlednosti a lepší orientace v textu. Proto má nyní kniha 30 svazků, z čehož vlastní text představuje 28 svazků a poslední dva jsou seznamem determinativů vloženým mezi první a druhou část doslovu. Celkem *Výklad znaků* analyzuje 9 353 znaků a 1 163 jejich variantních podob. Znaký jsou uspořádány do systému 540 determinativů.³⁶

Tomuto dílu dal vzniknout přirozený vývoj vědy a kultury za vlády dynastie Han. Vznik právě v této době nebyl náhodný. Pro průměrně vzdělané čtenáře totiž přestávala být kanonická literatura psaná starým písmem srozumitelná. Také samotný systém čínského znakového písma byl čím dál tím komplikovanější, ale přesto jeho výuka naopak upadala. Nebyl jednotný ani výklad významu znaků a jejich použití. Proto byla potřeba příručka, která by vysvětlila etymologii znaků a která by spojila výklad původního významu znaků s výkladem jejich grafiky. Dílo chápeme také jako odpověď na útoky ze strany představitelů školy nového textu. Xu Shen totiž ve své práci potvrdil nesprávnost názorů této školy na jazyk, a naopak dokázal správnost přístupů školy starého textu.³⁷

³⁴ Xu Shen se narodil patrně v roce 54 n.l. Napsal *Výklad znaků* ve čtrnácti knihách, patnáctou knihou je „Doslov“. (UHER 2013: 100–101.)

³⁵ UHER 2005: 248–249.

³⁶ Tamtéž s. 259.

³⁷ Tamtéž s. 255.

V českém překladu názvu díla se objevují výrazy „obrysové znaky“ a „odvozené znaky“. V obou těchto termínech se odráží vývoj čínského znakového písma. Obrysové znaky byly původně obrázky, které nebylo možné dále rozdělit a které odrážely realitu přímo. Patřily sem piktogramy a symboly. Naproti tomu odvozené znaky jsou znaky, které můžeme dále rozdělit na složky a které odráží realitu zprostředkovaně pomocí znaků obrysových. Patřily sem ideogramy a fonogramy.³⁸

Xu Shen v „Doslovu“ k *Výkladu znaků* uvádí šest kategorií znaků: symboly, piktogramy, fonogramy, ideogramy, variety a výpůjčky.³⁹ Přestože je kategorií celkem šest, jenom symboly, piktogramy, fonogramy a ideogramy vytvářejí nové znaky. Variety a výpůjčky jsou pouze novým použitím již existujících znaků.⁴⁰

SYMBOLY (指事 zhǐshì)

„Ze symbolu můžeme na první pohled poznat, nač ukazuje, a když si jej prohlédneme pečlivěji, uvidíme i jeho význam. Symboly jsou například znaky 上 ‚nahore‘ nebo 下 ‚dole‘.“⁴¹

Uher uvádí, že při tvorbě nových znaků pomocí metody symbolu je naznačen význam slova symbolickým tahem nebo tahy nebo mohou být takové tahy přidány k již existujícímu piktogramu.⁴²

PIKTOGRAMY (象形 xiàngxíng)

„Piktogram zpodobňuje určitý předmět obrazem, jehož linie odpovídají tvaru tohoto předmětu. Piktogramy jsou například znaky 日 ‚Slunce‘ nebo 月 ‚Měsíc‘.“⁴³

Tvorba nového znaku pomocí piktogramu je způsob, kdy je zakreslen tvar předmětu reprezentující význam slova, který daný znak nese. Vyvinul se z obrázku a je pochopitelné, že v nejstarších záznamech čínského znakového písma jej nalezneme v častějším zastoupení

³⁸ UHER 2013: 166.

³⁹ Tamtéž s. 94–95.

⁴⁰ Tamtéž s. 168–169.

⁴¹ Tamtéž s. 123.

⁴² Tamtéž s. 176.

⁴³ Tamtéž s. 123.

než v současnosti. Přechodem na úřednické písmo byly totiž potlačeny piktografické rysy složek znaků. Piktogram je těsně spjat s významem a výslovností slova v konkrétním jazyce – tyto dva rysy odlišují piktogram od pouhého obrázku, který není součástí systému písma. Z tohoto důvodu může být u piktogramu vzhled zaznamenávaného předmětu zjednodušen do pouhého obrysu jeho tvaru. Piktogram v podstatě není možné rozdělit na konstrukční složky, protože znázorňuje tvar předmětu, který je dále nečlenitelnou entitou. Ačkoli se, co do celkového počtu zastoupení piktogramů, nejedná o příliš četnou kategorii, velice často se piktogramy stávají konstrukčními komponenty jiných znaků a tvoří tak naprostou většinu symbolů, ideogramů a fonogramů. Proto můžeme říci, že systém čínského znakového písma stojí na piktogramech.⁴⁴

FONOGRAMY (形声 xíngshēng)

„Fonogram vzniká spojením složky, která prostřednictvím svého významu reprezentuje význam fonogramu, s jinou složkou, pomocí jejíž výslovnosti je vytvořena analogie ke znění fonogramu. Fonogramy jsou například znaky 江 ‚Dlouhá řeka‘ nebo 河 ‚Žlutá řeka‘.“⁴⁵

Fonogram je tvorba nového znaku pomocí kombinace významové a fonetické složky. Největší výhodou fonogramů je možnost vyjádřit zvukovou hodnotu slova, což je průlomem ideografičnosti znaků. Fonogramy se staly nejproduktivnějším způsobem tvorby nových znaků, jelikož existující piktogramy, symboly i ideogramy se přeměnily ve fonetika. Pokud bylo příliš obtížné nalézt pro zápis nového slova vhodný piktogram, symbol nebo ideogram, bylo možné místo něj vytvořit fonogram. I když mnoho fonetik se vyslovuje stejně nebo alespoň velmi podobně jako celý fonogram, existuje také značné množství případů, kdy je vztah mezi jednotlivými výslovnostmi spíše přibližný. Obecně platí, že fonogram se svým fonetikem náleží do stejné skupiny rýmu a jejich iniciály jsou podobné co se týká místa nebo způsobu artikulace. Velké množství fonogramů však již nerepresentuje ani přibližnou výslovnost znaku kvůli komolení grafiky a také změnám ve fonologickém systému čínštiny.⁴⁶ Podrobnějšímu popisu složek fonogramu se věnuji ještě v samostatných podkapitolách v kapitole 1.4.

⁴⁴ UHER 2013: 170–171.

⁴⁵ Tamtéž s. 124.

⁴⁶ Tamtéž s. 184.

IDEOGRAMY (会意 huìyì)

„Složky ideogramu, které jsou mu významově blízké, jsou skládány tak, abychom viděli, k jakému významu nás vedou. Ideogramy jsou například znaky 武 ‚bojovnost‘ nebo 信 ‚důvěryhodnost‘.“⁴⁷

Uher uvádí, že ideogram je způsob konstruování nových znaků ze dvou nebo více nezávislých konstrukčních složek odvozených dohromady tak, aby naznačovaly daný význam slova. Podle Xu Shenova popisu ideogramy přesáhly piktogramy i symboly co se týká kvality, jelikož tyto dvě zmíněné kategorie měly určitá omezení, a vznik ideogramů tak způsobil významný průlom. Existence piktogramů i symbolů je totiž založena na hypotéze, že konkrétní podstatné jméno je možno zaznamenat dále nedělitelným obrysovým znakem, a i za předpokladu, že by se skládal z více částí, nemohou tyto složky nebo alespoň jedna z nich fungovat jako samostatná grafická jednotka. Naproti tomu ideogram je znak odvozený, tzn. že nové znaky lze vytvářet kompozicí dvou i více obrysových znaků v jednom ideogramu.⁴⁸

Analýzu této kategorie znaků provádí ve své publikaci *Ideogramy v moderní čínštině* Tereza Slaměnková. Z jejího zkoumání vyplynulo několik charakteristických rysů ideogramů: Koncentrace ideogramů v rámci více frekventovaných znaků (1 000, popř. i 2 500) je vyšší než u méně frekventovaných.⁴⁹ Co do struktury se ideogramy skládají v drtivé většině ze dvou složek. Tří- a vícesložkové ideogramy lze považovat spíše za odchylky. Rozkladem dvousložkových ideogramů bylo identifikováno 526 různých jednotek, což je poměrně vysoká hodnota. Nelze však opomenout, že u převážné části ideogramů má složka jak sémantickou, tak fonetickou funkci.⁵⁰ Navzdory vysokému počtu složek však jejich produktivita není příliš vysoká. Více než polovina složek se vyskytuje pouze v jediném dvousložkovém ideogramu. Ze složek vyskytujících se jen jako ukazatele významu patří mezi nejproduktivnější 人 člověk, 水 voda, 木 strom, 手 ruka a 口 ústa. Co se týče vzájemné kombinace složek, pouze necelých 20 % ideogramů vzniklo skládáním nejproduktivnějších složek. Ve většině případů dochází ke kombinaci více produktivní složky se složkou s nižším počtem výskytů.⁵¹

⁴⁷ UHER 2013: 124.

⁴⁸ Tamtéž s. 180.

⁴⁹ SLAMĚNKOVÁ 2013: 58.

⁵⁰ Tamtéž s. 102.

⁵¹ Tamtéž s. 103.

Prolínání ideogramů a fonogramů

V mém korpusu se vyskytly znaky, které jsem podle již dříve zmíněné monografie *Ideogramy v moderní čínštině* klasifikovala zároveň jako fonogramy i ideogramy. Slaměnková výsledek své analýzy komentuje slovy, že není novým poznatkem skutečnost, že jedna složka může ve znaku fungovat zároveň jako ukazatel významu i výslovnosti, protože zmínky týkající se tohoto tématu najdeme v čínské i zahraniční literatuře. Je však překvapivý vysoký počet ideogramů, u kterých tomu tak je. Jde o 68 % ideogramů, které *HXYFZ* označil současně jako fonogramy. Vznik tohoto prolínání dvou kategorií souvisí s omezenými možnostmi čínského znakového písma, jak tvořit nové znaky. Kvůli neustálému odvozování nových významů a vypůjčování již existujících znaků pro zápis jiných slov došlo u převážné většiny základních znaků k zatížení příliš velkým množstvím významů. Otázku jejich vzájemného odlišení vyřešila sémantická složka, o kterou byl původní znak rozšířen.⁵² Boltz pak ve své publikaci uvádí, že pokud se jedná o příbuzné znaky, funguje u nich fonetikum zároveň jako nositel významu.⁵³

VARIETY (转注 zhuǎnzhù)

„Varieta vzniká proměnou grafiky části znaku svého synonyma, přičemž si ale ponechává též determinativ, díky němuž se pak oba znaky dělí o stejný význam. Tak například varietou znaku 老 lǎo je znak 考 kǎo ‚stařec‘.“⁵⁴

Uher dále poukazuje i na to, že výše uvedená Xu Shenova definice by se dala vyložit poměrně mnoha způsoby. Rozdílné interpretace lze obecně rozdělit do tří hlavních směrů podle toho, zda akceptují grafickou podobu znaku, jeho význam či výslovnost.⁵⁵ S přihlédnutím k tomu, že se nejedná o kategorii, kde by docházelo k vytváření nových znaků, a také tomu, že ve svém korpusu nemám zástupce této kategorie, nebudu se podrobněji této kategorii věnovat.

⁵² SLAMĚNÍKOVÁ 2013: 66–67.

⁵³ BOLTZ 1994: 97.

⁵⁴ UHER 2013: 124.

⁵⁵ Tamtéž s. 188.

VÝPŮJČKY (假借 jiǎjiè)

„Výpůjčka původně nebyla určena k zápisu daného slova, ale na základě jejího znění jí byl svěřen ještě i jiný význam. Výpůjčkami jsou například znaky 令 ‚rozkázat‘ nebo 长 ‚dospělý‘.“⁵⁶

Místo toho, aby Číňané pro všechna slova vytvářeli nové a nové piktogramy, začali je zapisovat stejně nebo podobně znějícími znaky, což znamenalo opuštění jejich významů. Na jednu stranu je to způsob, jak se vyhnout vytváření nového znaku pro každé nové slovo, ale zároveň jsou existující znaky stále zatěžovány dalšími novými významy.⁵⁷ Tato kategorie je klíčová pro vznik fonogramů a znovu se k ní vracím v následující kapitole.

1.4 Pojmy RADIKÁL, DETERMINATIV a FONETIKUM

Jelikož ve své práci budu používat tři výše zmíněné termíny, považuji za důležité je zde nejdříve definovat a vysvětlit rozdíly mezi nimi. Zejména pak rozdíl mezi radikálem a determinativem.

To, jak moderní lingvistika chápe strukturu a funkce čínských znaků spolu s příslušnou terminologií, je silně ovlivněno původní teorií šesti tradičních kategorií znaků z dynastie Han. Navzdory skutečnosti, že některé aspekty této typologie čínských znaků jsou stále špatně chápány a jiné dokonce považovány za nesprávné, pokud se na ně díváme z moderní lingvisticko-historické perspektivy, stále má tato teorie, nejlépe známá z již dříve zmíněného díla *Výklad znaků*, velmi významný vliv na moderní grammatologii. Mnoho čínských znaků je z kompozičního hlediska odvozených, přičemž nejvíce se vyskytujícím typem je fonogram.⁵⁸ Fonogramy mají dvojčlennou strukturu: skládají se z významového prvku, tj. ze sémantického determinativu, který bývá často nepřesně označován jako radikál, a z prvku fonetického, který se nazývá fonetikum.⁵⁹

⁵⁶ UHER 2013: 124.

⁵⁷ Tamtéž s. 190.

⁵⁸ HANDEL 2017: 436.

⁵⁹ ZÁDRAPA–PEJČOCHOVÁ 2009: 51.

RADIKÁL

Radikál je pojem, kterým sinologové pojmenovali to, čemu se čínsky od 2. století n.l.⁶⁰ říká bùshǒu 部首. Xu Shen rozdělil znaky ve svém *Výkladu znaků* do 540 oddílů, kde znaky uvnitř těchto oddílů sdílely tutéž složku, o které předpokládal, že se vždy vztahuje k významu znaku. Pro Xu Shena tedy radikály představovaly způsob, jak zároveň roztrždit znaky, a zároveň naznačovaly jejich význam. V jeho pojetí byly tedy termíny radikál a determinativ zaměnitelné.⁶¹ Na rozdíl od *Výkladu znaků* zavedl *Kangxiho slovník* 康熙字典 *Kāngxī zìdiǎn*⁶² jednodušší systém a seřadil všechny znaky podle 214 radikálů. V tomto případě se však jednalo již pouze o grafické jednotky. Byly uspořádány vzestupně podle počtu tahů, přičemž prvním radikálem byl radikál 一 yī „jeden“ (s jedním tahem) a posledním radikál 籀 yuè „flétna“ (se 17 tahy).⁶³ V tomto systému je radikál země pod číslem 32 a radikál kopec pod číslem 170.

Řazení znaků podle radikálů patří mezi tradiční způsoby řazení znaků. Znaky jsou přiřazovány pod stejný radikál na základě grafiky. Slaměnková uvádí: „Obecně řečeno se při sestavování systému radikálů uplatňovaly dva principy: a) za radikál byl zvolen významový prvek znaku, tzn. determinativ; b) radikálem se stal čistě grafický prvek, který je při pohledu na znak snadno rozpoznatelný.“⁶⁴ Význam radikálu dokonce mnohdy nesouvisí s významem znaku, a radikál tak může být přímo zavádějící.⁶⁵

Některé radikály figurují v rámci systému čínského znakového písma i jako samostatné znaky, např. 人 „člověk“, 小 „malý“ nebo 月 „měsíc“, jiné se objevují výhradně jako radikály a nemohou být použity samostatně, např. 辵 „chodník“, 阝 „kopec“ nebo 冫 „rypák“.⁶⁶

⁶⁰ ZÁDRAPA–PEJČOCHOVÁ 2009: 74.

⁶¹ Tamtéž s. 74–75.

⁶² *Kangxi Zidian* byl slovník vydaný v roce 1716 a byl pojmenován po slavném císaři dynastie Qing, který jej zkompiloval. (KANE 2009: 43.)

⁶³ KANE 2009: 43.

⁶⁴ SLAMĚNÍKOVÁ 2011: 27; UHER 2013: 208–209.

⁶⁵ DE FRANCIS 1986: 122.

⁶⁶ YIN 2016: 62–63.

DETERMINATIV

Jak jsem již popsala dříve, možnosti tvorby nových znaků byly značně omezené, vznikalo mnoho výpůjček a znaky byly zatížené nadměrným počtem významů. K odlišení těchto významů byla do znaku přidána sémantická složka, kterou je determinativ. Determinativ je tedy nutně i spolunositelem významu znaku, což radikál být nemusí.⁶⁷ Je jich přibližně 500 a netvoří žádnou ucelenou a ustálenou pojmovou soustavu. Je proto nutné je brát pouze jako sadu pomocných významonosných prvků, sloužících při sestrojování, případně upřesňování znaků.⁶⁸

Stejně jako u radikálů, některé determinativy mohou vystupovat i jako samostatné znaky, jiné nikoli. Navíc podoba některých znaků, pokud vystupují v jiném znaku jako determinativ, se může měnit. Např. samotný znak pro slovo 心 „srdce“ má formu 心. V případě jeho užití jako determinativu se ve své nejčastější pozici vlevo mění na 忄, v druhé nejčastější pozici dole zůstává beze změny, výjimečně však přijímá podobu 忄. Většina determinativů má také svou obvyklou pozici ve znaku, nejčastěji vlevo. Nejčastější umístění mohou mít i dvě, výjimečně tři.⁶⁹

Determinativ je tedy složkou jednoho z konstrukčních typů znaků – fonogramů. Přestože je takových znaků většina, stále zbývá určitá část znaků, které vznikly jiným způsobem. Každý znak musí nějaký radikál mít, protože musí být ve slovníku nějak zařazen, ale ne každý znak obsahuje determinativ. Dalším důkazem, že radikál není determinativ, je také značně proměnlivý počet radikálů. Je jasné, že etymologická stavba čínských znaků zůstávala neměnná, to, co se měnilo, byly způsoby, jak je zpracovat pro potřeby lexikografického řazení.⁷⁰

FONETIKUM

Jak již bylo zmíněno na začátku této kapitoly, fonetikum odkazuje k výslovnosti daného znaku. Předpokládá se, že fonetika poměrně věrně odrážela dobovou výslovnost, není však jasné, zda se všechny znaky se stejnou fonetickou složkou vyslovovaly úplně stejně, či nikoli. Pak také vyvstává otázka, do jaké míry mohla být jejich výslovnost odlišná.

⁶⁷ UHER 2013: 208–209.

⁶⁸ ZÁDRAPA–PEJČOCHOVÁ 2009: 51–52

⁶⁹ Tamtéž s. 51, 53–54.

⁷⁰ Tamtéž s. 75–76.

Vypadá to však, že míra tolerance byla poměrně velká.⁷¹ Za dlouhou dobu existence znaků se totiž jejich výslovnost natolik proměnila, že mnohá fonetika, a to i v tradičních znacích, jsou dnes zavádějící.⁷² Svůj podíl na některých nepravidelnostech mělo zjednodušení písma ve 20. století. Např. prvek 又, který je izolovaně vyslovovaný jako yòu, je použit jako „fonetikum“ ve znacích 汉 hàn „čínský“ nebo 权 quán „síla“. Zjednodušené písmo ale některá fonetika naopak sjednotilo, např. 肤 fū pro „kůže“, kde 夫 fū naznačuje výslovnost přesněji než původní 虍 hǔ.⁷³

Fonetik je něco mezi jedním a dvěma tisíci⁷⁴, avšak jejich počet v běžně užívaných znacích činí přibližně necelý tisíc. Ve funkci fonetik nejčastěji vystupují grafemické jednotky, které jsou zároveň samostatnými znaky, nicméně i zde existují případy, kdy se fonetikum jako samostatný znak už nepoužívá.⁷⁵

⁷¹ ZÁDRAPA–PEJČOCHOVÁ 2009: 51–52.

⁷² KANE 2009: 57.

⁷³ Tamtéž s. 59.

⁷⁴ ZÁDRAPA–PEJČOCHOVÁ 2009: 52.

⁷⁵ VOCHALA 1989a: 40.

2 Materiály a metody

2.1 Tvorba korpusu a zpracování analýzy

Korpus jsem vytvořila na základě *XHC*, avšak neobsahuje úplně všechny znaky, které jsou pod daným radikálem ve slovníku uvedeny. Předně obsahuje pouze zjednodušené znaky, nikoli tradiční, které jsou ve slovníku uvedeny v závorce. Další odchylkou je znak 墮 [duò], který byl ve slovníku v seznamu znaků jak pro zemi, tak pro kopec. Jedná se ale o tentýž znak, a tak pro potřeby analýzy nebylo žádoucí mít znak dvakrát. Nechala jsem ho v seznamu znaků u země, protože jeho grafické členění se zemí ve spodní části znaku a fonetikem 墮 [duò] nahoře je logičtější.

Stejně jako T. Slaměnková v analýze čínského znakového písma (2017) jsem znaky s větším počtem čtení řešila tak, že jsem brala v potaz všechny výslovnosti pouze v případě, že významy znaku s jinými čteními nespádaly do některé z následujících kategorií: knižní významy, propria, fyzikální a měnové jednotky, dialektismy, gramatická slovence, numerativy nebo se jednalo se o jinou variantu znaku již dříve nebo později zmíněného.

Co se týká způsobu řazení znaků a podoby jednotlivých hesel, u každého znaku je uveden jeho přepis do pinyin, český překlad, popis konstrukce znaku a zařazení do jedné ze znakových kategorií. Znaky jsou v korpusu řazeny podle toho, zda u nich funguje radikál zároveň i jako ukazatel významu znaku či nikoliv, přičemž vždy uvádím nejprve znaky, u kterých tomu tak je. V rámci těchto dvou skupin jsou znaky řazeny dle počtu tahů vzestupně. Celkem korpus obsahuje 314 znaků. 241 znaků s radikálem země a 73 znaků s radikálem kopec.

Co se týká zpracování analýz, určení pozice radikálu u grafické analýzy bylo na první pohled poměrně jednoznačné, narazila jsem však na speciální případy, které popisuji níže v příslušné kapitole. U sémantické analýzy jsem o tom, zda radikál funguje zároveň i jako ukazatel významu znaku či nikoli rozhodovala na základě významů uvedených v *XHC*, případně jsem si vypomohla některým z internetových slovníků vyjmenovaných níže. Následně jsem znaky třídila do sémantických kategorií podle vzoru T. Slaměnkové, která ve své publikaci *Čínské znakové písmo* předkládá tematické členění do několika kategorií. Poslední analýzou byla analýza fonologická, kde jsem zkoumala shodnost výslovnosti fonetika s výslovností celého znaku, přičemž možné kombinace shody v iniciále, finále nebo tónu uvádím v příslušné kapitole, zde jen zmíním, že na základě faktu, že melodický průběh

nese finála a shoda v tónu je v případě stejné iniciály náhodná, vyděluji pouze kategorii se shodnou iniciálou bez ohledu na shodu v tónu. Podobně nevyděluji shodu fonetika pouze v tónu, jelikož jde čistě o náhodný jev. V případě existence více výslovností fonetika jsem vybírala vždy tu nejčastější, kde mi byl zdrojem internetový slovník mdbg.net, který nejčastější výslovnost fonetika uvádí ve výčtu na prvním místě. Postup při zpracování etymologické analýzy podrobněji popisují v následující podkapitole.

2.2 Použité materiály

Při tvorbě korpusu jsem vycházela především ze dvou publikací. První z nich byl *XHC*, a to konkrétně jeho 7. vydání z roku 2016. Jedná se o normativní slovník současného čínského jazyka. Kompilátory slovníku jsou 吕叔湘 Lǚ Shūxiāng a 丁声树 Dīng Shēngshù. Slovník byl poprvé vydán v roce 1978 a jeho doposud poslední, sedmé vydání bylo publikováno v roce 2016.⁷⁶ Pracovala jsem tedy s nejaktuálnější verzí tohoto slovníku. Hesla ve slovníku jsou uspořádána dle abecedy, přičemž největším fontem je vždy uveden daný znak a pod ním následují slova začínající tímto znakem. Tento slovník jsem si vybrala jako primární zdroj pro zpracování svého korpusu proto, že představuje závaznou normu pro užívání znaků a slov v moderní čínštině. Na základě tohoto slovníku byly tedy samotné znaky do korpusu vybrány. Konkrétně jsem využila část slovníku nazvanou 部首检字表 Bùshǒu jiǎnzìbiǎo, tedy v překladu „Index radikálů“. Tento slovník řadí znaky na základě systému 201 radikálů. V první části – (一) 部首目录 Bùshǒu mùlù „Seznam radikálů“ – jsem si tedy vyhledala radikály země a kopec a následně podle uvedeného čísla strany jsem ve druhé části – (二) 检字表 Jiǎnzìbiǎo „Index“ – našla seznam všech znaků řazených pod těmito radikály. Také jsem tuto publikaci brala jako závaznou při následném přiřazování českých ekvivalentů.

Druhou publikací byl *HXYFZ*, který mi posloužil k etymologické analýze. Slovník pochází z roku 1999 a hlavními editory jsou 曹先擢 Cáo Xiānzhuó a 苏培成 Sū Péichéng. Slovník popisuje vývoj grafiky a významu znaků považovaných za znakový lexikon moderní čínštiny. Hesla ve slovníku mají členitou strukturu, přičemž nejdříve je uvedena grafická podoba zjednodušených znaků, příp. za ní následují její

⁷⁶ Z úvodu *Xiandai Hanyu Cidian* 2016 (strany nečíslovány).

synchronní a diachronní variace. Dále je zde klasicky uvedena výslovnost a význam. Mě však pro potřeby mé práce nejvíce zajímala část hesla uvedená znaky 解析 Jiěxī, tedy „Analýza“. Je zde popsána původní grafická podoba znaku v návaznosti na jeho význam, případně výslovnost, ale hlavně je zde znak zařazen do jedné z tradičních kategorií. Další část „Analýzy“ pak ještě uvádí původní význam znaku a objasňuje vznik odvozených významů.

K etymologické analýze jsem také částečně využila již dříve zmiňovanou monografii *Ideogramy v moderní čínštině* T. Slaměňíkové. Byla mi nápomocna k identifikaci ideogramů, příp. k určení, že daný znak je ideogram i fonogram zároveň. K ověření nebo doplnění informací jsem dále využívala i internetové slovníky www.mdbg.net a www.yellowbridge.com, čínskou webovou stránku baike.baidu.com nebo software Wenlin 文林.

3 Korpus znaků

3.1 Korpus radikálu ZEMĚ

Radikál funguje zároveň i jako ukazatel významu znaku

- 土 [tǔ] „země, půda“: zkomolený <I>
- 圻 [tǐng] „toponymum (Shanxi)“: L 土 země P 丁 [dīng]; <F>
- 岫 [kuài] „země, půda“: zkomolený <I>
- 圩 [wéi] „hráz“: L 土 země P 于 [yú]; <F>
- 圉 [wū] „zednické hladítko, omítat“: L 土 země P 亏 [yú]; <F>
- 圭 [guī] „nefritový artefakt“: <P>
- 寺 [sì] „buddhistický chrám“: zkomolený <F>
- 圻 [qiān] „toponymum (Anhui)“: L 土 země P 千 [qiān]; <F>
- 坭 [tuō] „toponymum (Hunan)“: L 土 země P 乇 [zhé]; <F>
- 圪 [gē] „samostatně nemá význam, vyskytuje se ve slově „malá hrouda hlíny“ 圪塔 [gēda]“: L 土 země P 乞 [qǐ]; <F>
- 圳 [zhèn] „strouha mezi poli“: vyjadřuje brázdu v poli; <I>
- 圪 [kuàng] „hrobka“: L 土 země P 广 [guǎng]; <F>
- 圮 [pǐ] „zničit, zřítit se (budova)“: L 土 země P 己 [jǐ]; <F>
- 圮 [yí] „most“: L 土 země P 巳 [sì]; <F>
- 地 [dì] „Země, půda“: L 土 země P 也 [yě]; <F>
- 场 [chǎng] „plocha užívaná ke specifickému účelu“; [cháng] „mlat“: L 土 země P 彡 [yáng]; <F>
- 在 [zài] „být, nacházet se“: zkomolený <F>
- 尘 [chén] „prach“: D 土 země N 小 malý - malé kousky země, <I>
- 坛 [tán] „oltář; hliněná nádoba“: L 土 země P 云 [yún]; <F>
- 堰 [qiū] „toponymum (Jiangsu)“: L 土 země P 区 [qū]; <F>
- 圻 [lì] „toponymum (Taiwan)“: L 土 země P 历 [lì]; <F>
- 坨 [tú] „pevnost“: L 土 země P 屯 [tún]; <F>

址 [zhǐ] „základy budovy“: L 土 země P 止 [zhǐ] chodidlo - chodidlo stojí pevně na zemi; <F>, <I>

坝 [bà] „hráz“: L 土 země P 贝 [bèi]; <F>

圻 [qí] „hranice“: L 土 země P 斤 [jīn]; <F>

坂 [bǎn] „svah“: L 土 země P 反 [fǎn]; <F>

垌 [zōng] „druh houby, 鸡枞 [jīzōng] *Collybia albuminosa* (houba z provincie Yunnan)“: L 土 země P 从 [cóng]; <F>

垠 [lǐn] „brázda na poli“: L 土 země P 仑 [lún]; <F>

坩 [bèn] „prach“: L 土 země P 分 [fēn]; <F>

坎 [kǎn] „schodovitý útvar v přírodě (přírozeně vzniklý nebo vytvořený člověkem); nízko položené místo“: L 土 země P 欠 [qiàn]; <F>

坍 [tān] „hroutit se“: L 土 země P 丹 [dān]; <F>

均 [jūn] „rovnoměrný“: L 土 země P 匀 [yún] rovnoměrný - stejně velké díly země; <F>, <I>

坞 [wù] „vysoký terén“: L 土 země P 乌 [wū]; <F>

坟 [fén] „hrob“: L 土 země P 文 [wén]; <F>

坑 [kēng] „jáma, tunel“: L 土 země P 亢 [kàng]; <F>

坊 [fāng] „dílna“: L 土 země P 方 [fāng]; <F>

块 [kuài] „hrouda“: L 土 země P 夬 [guài]; <F>

埝 [biè] „přiléhající“: D 土 země N 比 [bǐ]; <F>

坚 [jiān] „pevný, silný“: D 土 země N 坚 [qiān] pevný - pevný jako země; <F>, <I>

坐 [zuò] „sedět, jet dopravním prostředkem“: N 人 člověk + 人 člověk D 土 země - dva lidé sedí na zemi; <I>

垒 [bèn] „orat“: D 土 země N 分 [fēn]; <F>

坠 [zhuì] „klesat, padat“: D 土 země + N 队 (původně padat); <I>

埧 [gān] „tavicí tyglík“: L 土 země P 甘 [gān]; <F>

坷 [kě] „nerovná (cesta); nešťastný (v životě)“ 坎坷 [kǎnkě]; [kē] „hrouda hlíny 坷垃 [kēlā]“: L 土 země P 可 [kě]; <F>

坯 [pī] „nevytvořená hliněná nádoba“: L 土 země P 丕 [pī]; <F>

埆 [bù] „toponymum“: L 土 země P 布 [bù]; <F>
 坪 [píng] „rovina“: L 土 země P 平 [píng] vyrovnaný - rovná část země; <F>, <I>
 站 [diàn] „hliněný podstavec na jídlo a poháry“: L 土 země P 占 [zhān]; <F>
 垆 [lú] „jílová půda“: L 土 země P 卢 [lú]; <F>
 坦 [tǎn] „rovný a rozlehlý“: L 土 země P 旦 [dàn]; <F>
 埧 [qū] „hlína smíchaná s žízálm trusem“: L 土 země P 且 [qiě]; <F>
 坤 [kūn] „jeden z osmi trigramů (symbolizující zemi), ženský princip“: <I>
 凹 [ào] „proláklna“: L 土 země P 凹 [āo]; <F>
 垌 [jīōng] „příroda, venkov“: L 土 země P 同 [jīōng]; <F>
 坼 [chè] „rozevřít se (země)“: L 土 země P 斥 [chì]; <F>
 瓜 [wā] „toponymum (Shaanxi)“: L 土 země P 瓜 [guā]; <F>
 岭 [líng] „toponymum (Guandong)“: L 土 země P 令 [lìng]; <F>
 坻 [chí] „ostrůvek na řece“: L 土 země P 氏 [dǐ]; <F>
 垸 [bàn] „hnůj“: L 土 země P 半 [bàn]; <F>
 垞 [tuó] „hrouda“: L 土 země P 它 [tā]; <F>
 坭 [ní] „toponymum (Guandong)“: L 土 země P 尼 [ní]; <F>
 坡 [pō] „svah“: L 土 země P 皮 [pí]; <F>
 埤 [mǔ] „埤埤 [lúmǔ] starý výraz pro jílovitou hlínu“: L 土 země P 母 [mǔ]; <F>
 坳 [ào] „proláklna“: L 土 země P 幼 [yòu]; <F>
 茔 [yíng] „hřbitov“: D 土 země N 冃 [cǎo]; <F>
 垄 [lǒng] „pěšinka mezi poli; řada plodin“: D 土 země N 龙 [lóng]; <F>
 垠 [dài] „používáno v toponymech (Jiangsu)“: D 土 země N 代 [dài]; <F>
 型 [xíng] „typ; forma“: D 土 země N 刑 [xíng] nádoba - forma z hlíny; <F>, <I>
 垚 [yáo] „vysoká hora“: 3x 土 země; <I>
 埡 [yā] „průsmyk“: L 土 země P 亚 [yà]; <F>
 垣 [yuán] „zed“: L 土 země P 亘 [gèn]; <F>
 垮 [kuǎ] „zhroutit se“: L 土 země P 夸 [kuā]; <F>
 埡 [da] „samostatně nemá význam, vyskytuje se ve slově „malá hrouda hlíny“ 圪埡 [gēda]“: L 土 země P 达 [dá]; <F>

城 [chéng] „zdi města, město“: L 土 země P 成 hotový - vršit hlínu na sebe; <I>
 垆 [qiāo] „neúrodný“: L 土 země P 尧 [yáo]; <F>
 垚 [dié] „hromádka hlíny“: L 土 země P 至 [zhì]; <F>
 垆 [guāng] „cestička mezi poli“: L 土 země P 光 [guāng]; <F>
 垆 [dàng] „malá hráz z hlíny“: L 土 země P 当 [dāng]; <F>
 垆 [dòng] „pole“: L 土 země P 同 [tóng]; <F>
 垆 [kǎi] „vysoký a suchý terén“: L 土 země P 岂 [qǐ]
 垆 [shān] „míchat vodu s hlínou“: L 土 země P 延 [yán]; <F>
 垆 [jì] „tvrdá půda“: L 土 země P 自 [zì]; <F>
 垆 [shǎng] „stará plošná míra“: L 土 země P 向 [xiàng]; <F>
 垆 [gòu] „špinavý; nečestný“: L 土 země P 后 [hòu]; <F>
 垆 [duǒ] „cimbuří“; [duò] „hromada, nakupit“: L 土 země P 朵 [duǒ]; <F>
 垫 [diàn] „vypodložit; vyplnit; dočasně za někoho zaplatit; poduška“: D 土 země N 执 [zhí]; <F>
 垆 [gàng] „malý kopec“: L 土 země P 杠 [jiàng]; <F>
 垆 [hè] „používáno v toponytech (Shandong)“: L 土 země P 各 [gè]; <F>
 垆 [nǎo] „malý kopec“: L 土 země P 凼 [xiāng]; <F>
 垆 [gāi] „toponymum (dnešní Anhui)“: L 土 země P 亥 [hài]; <F>
 垆 [yáng] „pole“: L 土 země P 羊 [yáng]; <F>
 垆 [chá] „kopeček“: L 土 země P 宅 [zhái]; <F>
 垆 [ǎn] „jamka v zemi pro zasazení semínka“: L 土 země P 安 [ān]; <F>
 垆 [lù] „násep nebo cestičky mezi poli“: L 土 země P 聿 [yù]; <F>
 垆 [yín] „hranice“: L 土 země P 艮 [gèn]; <F>
 垆 [è] „bít“: D 土 země N 亚 [yà]; <F>
 垆 [fá] „zoraná půda“: D 土 země N 伐 [fá]; <F>
 垆 [hòu] „používáno v toponytech (Henan)“: U 土 země V 后 [hòu]; <F>
 垆 [kěn] „zúrodnovat půdu“: D 土 země N 艮 [gèn]; <F>
 垒 [lěi] „stavit za použití kamenů nebo cihel; zeď nebo obranná struktura kasáren“:
 垆 dusaná půda a 土 půda - stavět hradbu z dusané půdy; <I>

塲 [láo] „**圪塲** [gēláo] roh, kout“: L 土 země P 劳 [láo]; <F>
 埔 [bù] „toponymum (Guandong)“: L 土 země P 甫 [fǔ]; <F>
 埂 [gěng] „nizká hráz z hlíny oddělující pole“: L 土 země P 更 [gèng]; <F>
 埗 [bù] „přístaviště“: L 土 země P 步 [bù]; <F>
 埠 [hàn] „malá hráz“: L 土 země P 旱 [hàn]; <F>
 埕 [chéng] „farma břitek jedlých“: L 土 země P 呈 [chéng]; <F>
 埝 [shí] „kurník na zídce“: L 土 země P 时 [shí]; <F>
 埝 [mái] „pohřbít“: L 土 země P 里 [lǐ]; <F>
 埝 [guō] „ve slově **坩埝** [gānguō] tavicí tyglík“: L 土 země P 罍 [kuāi]; <F>
 垠 [zào] „horské sedlo“: L 土 země P 皂 [zào]; <F>
 埝 [liè] „zídka, pěšinka mezi poli, hráz; stejný“: L 土 země P 孚 [lù]; <F>
 埝 [fú] „toponymum (Tianjin)“: L 土 země P 孚 [fú]; <F>
 垠 [què] „neúrodný (půda)“: L 土 země P 角 [jiǎo]; <F>
 埝 [xù] „hliněný podstavec na jídlo a poháry“: L 土 země P 序 [xù]; <F>
 垠 [yuàn] „ochranný násep“: L 土 země P 完 [wán]; <F>
 垠 [làng] „ve slově „nekonečný (o otevřeném prostoru)“ **圻垠** [kuànglàng]“: L 土 země P 良 [liáng]; <F>
 垠 [yǒng] „toponymum (Anhui)“: L 土 země P 甬 [yǒng]; <F>
 埃 [āi] „prach“: L 土 země P 矣 [yǐ]; <F>
 垠 [yìn] „usazenina, nános“: D 土 země N 沂 [yí]; <F>
 垠 [jí] „vypálit cihlu“: D 土 země N 即 [jí]; <F>
 堵 [dǔ] „ucpávat“: L 土 země P 者 [zhě]; <F>
 垠 [lèng] „používáno v toponymech (Hexi)“: L 土 země P 菱 [líng]; <F>
 垠 [zhí] „jíl“: L 土 země P 直 [zhí]; <F>
 域 [yù] „území“: L 土 země P 或 [huò] stát; <F>, <I>
 垠 [yá] „toponymum (Shandong)“: L 土 země P 厓 [yá]; <F>
 埝 [qí] „zakřivený břeh“: L 土 země P 奇 [qí]; <F>
 埝 [ǎn] „jamka v zemi pro zasazení semínka“: L 土 země P 奄 [yǎn]; <F>

塍 [tǎng] „náhorní plošina“: L 土 země P 尚 [shàng]; <F>
 堦 [gù] „hráz; používáno v toponymech“: L 土 země P 固 [gù]; <F>
 埤 [duǒ] „pevná zemina“: L 土 země P 垂 [chuí]; <F>
 堦 [nì] „埤堦 [pínì] nízká zídka, parapet“: L 土 země P 兒 [ér]; <F>
 堆 [duī] „hromadit, kupit“: L 土 země P 隹 [zhuī]; <F>
 埤 [pí] „zvyšovat“: L 土 země P 卑 [bēi]; <F>
 埠 [bù] „přístaviště“: L 土 země P 阜 [fù]; <F>
 埴 [niàn] „hráz z hlíny k udržení vody mimo pole“: L 土 země P 念 [niàn]; <F>
 棚 [péng] „přehrada oddělující vodu“: L 土 země P 朋 [péng]; <F>
 堦 [tù] „místo, kde se oba konce mostu blíží zemi“: L 土 země P 兔 [tù]; <F>
 培 [péi] „kultivovat (půdu); vychovávat (lidi)“: L 土 země P 音 [pǐn]; <F>
 培 [yù] „úrodná půda“: L 土 země P 育 [yù]; <F>
 埴 [shàn] „rovina používaná k přinášení obětí v dávných časech“: L 土 země P 单 [dān];
 <F>
 控 [kōng] „používáno v toponymech (Shaanxi)“: L 土 země P 空 [kōng]; <F>
 埴 [dài] „hráz“: L 土 země P 隶 [lì]; <F>
 埴 [sào] „materiál ke zpevnění břehů“: L 土 země P 帚 [zhǒu] smeták - upravovat břehy
 náradím; <F>, <I>
 堀 [kū] „jeskyně, otvor“: L 土 země P 屈 [qū]; <F>
 埴 [chěn] „kalný“: L 土 země P 参 [cān]; <F>
 埴 [duō] „toponymum (Guandong)“: L 土 země P 爿 [pán]; <F>
 基 [jī] „základ“: U 土 země V 其 [qí]; <F>
 埴 [zhí] „jíl“: D 土 země N 直 [zhí]; <F>
 埴 [qiàn] „příkop“: D 土 země N 斩 [zhǎn]; <F>
 堂 [táng] „sál, síň“: D 土 země N 尚 [shàng]; <F>
 埴 [kūn] „jeden z osmi trigramů (symbolizující zemi), ženský princip“: etymologie není
 jasná
 埴 [duò] „klesat“: D 土 země N 隋 [duò]; <F>
 埴 [chūn] „kamenná zed“: L 土 země P 春 [chūn]; <F>

塍 [hèng] „toponymum (Tianjin)“: D 土 země N 封 [fēng]; <F>
 堞 [dié] „cimbuří“: L 土 země P 堞 [yè]; <F>
 塔 [tǎ] „pagoda, věž“: L 土 země P 塔 [dá]; <F>
 堦 [huāng] „vykutaná ruda“: L 土 země P 荒 [huāng]; <F>
 堰 [yàn] „jez, splav“: L 土 země P 堰 [yǎn]; <F>
 堦 [yīn] „hora; ucpat“: L 土 země P 堦 [yīn] ucpat; <F>, <I>
 堦 [yāo] „toponymum (Shanxi)“: L 土 země P 要 [yào]; <F>
 塼 [tuó] „cihla“: zkomolený <F>
 堦 [ruán] „prázdný prostor (vedle městské zdi, chrámu nebo řeky)“: L 土 země P 堦 [ruǎn]; <F>
 堤 [dī] „hráz“: L 土 země P 是 [shì]; <F>
 塌 [è] „hráz“: L 土 země P 塌 [hé]; <F>
 塄 [léng] „zvýšený břeh okolo pole“: 土 země + zkomolená složka 四 + 方; <I>
 墩 [duàn] „poměrně rozsáhlá rovná plocha“: L 土 země P 段 [duàn]; <F>
 墩 [hòu] „starodávná pevnost z hlíny sloužící jako rozhledna při nepřátelské situaci“: L 土 země P 侯 [hóu]; <F>
 塄 [wān] „průsmyk“: L 土 země P 弯 [wān] klikatý - klikatá země; <F>, <I>
 塄 [lóu] „ve slově 塄土 [lóutǔ] druh tmavé půdy“: L 土 země P 娄 [lóu]; <F>
 塄 [gèng] „cesta“: L 土 země P 恒 [héng]; <F>
 塄 [piǎn] „toponymum (Sichuan)“: L 土 země P 扁 [biǎn]; <F>
 堡 [bǎo] „opevnění“: D 土 země N 保 [bǎo] chránit - z hlíny postavená ochrana; <F>, <I>
 墜 [jì] „pokládat střechu; odpočívat; vyzvedávat“: D 土 země N 既 [jì]; <F>
 填 [tián] „vyvýšit nebo vyplnit“: L 土 země P 真 [zhēn]; <F>
 塌 [gé] „písčítá půda“: L 土 země P 鬲 [lì]; <F>
 塄 [yuán] „náhorní plošina“: L 土 země P 原 [yuán] pramen - rovná země obklopená horami, ve kterých pramení řeky; <F>, <I>
 塌 [tā] „hroutit se, padat“: L 土 země P 塌 [tā]; <F>
 塄 [gāng] „toponymum (Shandong)“: L 土 země P 罡 [gāng]; <F>
 射 [xiè] „exkrementy domácích zvířat“: L 土 země P 射 [shè]; <F>

塢 [wěng] „vířící se prach“: L 土 země P 翁 [wēng]; <F>
 塘 [táng] „hráz, rybník“: L 土 země P 唐 [táng]; <F>
 塋 [bàng] „vyvýšený okraj pole“: L 土 země P 旁 [páng]; <F>
 墓 [mù] „hrob“: D 土 země N 莫 [mò]; <F>
 塑 [sù] „modelovat; plast“: D 土 země N 朔 [shuò]; <F>
 漣 [pǔ] „pohoří“: D 土 země N 浦 [pǔ]; <F>
 塞 [sāi] „zacpat“; [sài] „strategické místo“: zkomolený <I>
 塋 [lǎng] „používáno v toponymech (Guandong)“: D 土 země N 朗 [lǎng]; <F>
 塢 [yàn] „hornatá oblast mezi dvěma horami“: L 土 země P 焉 [yān]; <F>
 塢 [kàn] „sráz, útes“: L 土 země P 勘 [kān]; <F>
 塢 [jìn] „omítat blátem; pohřbít“: L 土 země P 堇 [jǐn]; <F>
 塢 [qián] „toponymum (Guandong, Taiwan)“: L 土 země P 乾 [qián]; <F>
 塢 [qiáng] „zed, stěna“: L 土 země P 嗇 [sè]; <F>
 塢 [shuǎng] „vysoko položené slunci vystavené místo“: L 土 země P 爽 [shuǎng]; <F>
 墟 [xū] „vybydlené místo“: L 土 země P 虛 [xū], 土 země a 虛 velký kopec - původně jen 虛, pak se význam rozšířil na staré opuštěné místo; <F>, <I>
 塢 [màn] „omítat“: L 土 země P 曼 [màn]; <F>
 塢 [kāng] „toponymum (Hubei)“: L 土 země P 康 [kāng]; <F>
 塢 [yōng] „zed' města“: L 土 země P 庸 [yōng]; <F>
 境 [jìng] „hranice“: L 土 země P 竟 konec - konec země; <F>, <I>
 塢 [shāng] „vhodná vlhkost půdy“: L 土 země P 商 [shāng]; <F>
 塢 [liáng] „kopeček; hromádka“: L 土 země P 梁 [liáng]; <F>
 塢 [liào] „toponymum (Shandong)“: L 土 země P 廖 [liào]; <F>
 墅 [shù] „vila“: D 土 země N 野 [yě], 野 divoký, 土 země - původně prostý dům na venkově (divoký); <F>, <I>
 塢 [xié] „toponymum (Jiangxi)“: D 土 země N 斜 [xié]; <F>
 墜 [dì] „Země“: D 土 země N 隊 [qí]; <F>
 塢 [pú] „hrouda hlíny“: L 土 země P 業 [pú]; <F>

垸 [ào] „stavební pozemek“: L 土 země P 奥 [ào]; <F>
 藩 [fān] „hrob“: L 土 země P 番 [fān]; <F>
 墩 [dūn] „hromada“: L 土 země P 敦 [dūn]; <F>
 培 [shàn] „bílý jí“: L 土 země P 善 [shàn]; <F>
 增 [zēng] „zvyšovat, vzrůstat“: L 土 země P 曾 [céng]; <F>
 埤 [chí] „nádvoří“: L 土 země P 犀 [xī]; <F>
 墨 [mò] „inkoust“: D 土 země N 黑 [hēi] černý - černý kousek země; <F>, <I>
 塹 [jī] „nevypálená cihla“: D 土 země N 𡗗 [jī]; <F>
 壅 [yōng] „zacpat“: zkomolený <F>
 壁 [bì] „zeď, hradba“: D 土 země N 辟 [pì]; <F>
 壕 [háo] „vodní příkop“: L 土 země P 豪 [háo]; <F>
 壑 [hè] „dolina; rokle zaplněná vodou“: zkomolená složka 殳 + 谷 + 土; <I>
 疆 [jiāng] „hranice“: 弓 luk + 土 země a 疆 hranice - hraniční území střežené zbraněmi;
 <I>
 壤 [rǎng] „země, půda“: L 土 země P 襄 [xiāng]; <F>

Radikál nefunguje zároveň jako ukazatel význam znaku

去 [qù] „jít“: zkomolený <I>
 生 [gǎ] „darebný“: etymologie není jasná
 圣 [shèng] „svatý“: zkomolený <I>
 考 [kǎo] „skládat zkoušku“: zkomolený <P>
 老 [lǎo] „starý“: zkomolený <P>
 圾 [jī] „samostatně nemá význam, vyskytuje se ve slově „odpadky“ 垃圾 [lājī]“: L 土 země P 及 [jí]; <F>
 至 [zhì] „dorazit“: <P>
 坏 [huài] „špatný; rozbít se“: L 土 země P 不 [bù 坏]; <F>
 垃 [lā] „samostatně nemá význam, vyskytuje se ve slově „odpadky“ 垃圾 [lājī]“: L 土 země P 立 [lì]; <F>
 幸 [xìng] „šťastný, mající štěstí“: zkomolený <I>

弄 [jǔ] „shromažďovat, uchovávat“: D 升 ruce, N 去 [qù]; <F>
 垠 [guī] „zničit, poškodit“: L 土 země P 后 [hòu]; <F>
 垠 [xūn] „okarína (dechový nástroj ve tvaru vejce tvořený dutinou s otvory)“: L 土 země
 P 员 [yuán]; <F>
 袁 [yuán] „příjmení Yuan“: zkomolený <F>
 埠 [zhǔn] „střed terče“: L 土 země P 享 [xiǎng]; <F>
 垠 [tán] „používáno v antroponymech“: L 土 země P 炎 [yán]; <F>
 堪 [kān] „moci; vydržet“: L 土 země P 甚 [shén]; <F>
 墩 [gōng] „používáno v antroponymech“: L 土 země P 恭 [gōng]; <F>
 竭 [qiè] „opustit, odejít“: L 去 jít P 曷 [hé]; <F>
 塾 [shú] „soukromá škola (v minulosti)“: D 土 země N 孰 [shú]; <F>
 堉 [lǎn] „坎堉 [kǎnlǎn] unavený“: L 土 země P 稟 [bǐng]; <F>
 臻 [zhēn] „dorazit“: L 至 dorazit P 秦 [qín]; <F>

3.2 Korpus radikálu KOPEC

Radikál funguje zároveň i jako ukazatel významu znaku

阡 [qiān] „cestička mezi poli vedoucí ze severu na jih“: L 阡 kopec P 千 [qiān]; <F>
 阵 [zhèn] „1. starý termín z vojenských taktik, pozice, 2. časový úsek“: 阡 kopec a 车 vůz
 - vojsko (vůz) rozmístěné na strategickém místě; <I>
 阳 [yáng] „síla jang, slunce“: 阡 kopec a 日 slunce - sluncem osvětlená strana (původně
 jižní svah); <I>
 阪 [bǎn] „svah“: L 阡 kopec P 反 [fǎn]; <F>
 阶 [jiē] „schodiště, stupeň“: L 阡 kopec P 介 [jiè]; <F>
 阴 [yīn] „síla jin, měsíc“: 阡 kopec a 月 měsíc - původně severní svah; <I>
 防 [fáng] „chránit před“: L 阡 kopec P 方 [fāng]; <F>
 阨 [dǒu] „strmý; najednou“: L 阡 kopec P 斗 [dǒu]; <F>
 际 [jì] „hranice“: L 阡 kopec P 示 [shì]; <F>
 陆 [lù] „souš“: L 阡 kopec P 击 [jī]; <F>

陇 [lǒng] „toponymum (kratší název provincie Gansu), jméno hory“: L 阝 kopec P 龙 [lóng]; <F>
 阻 [zǔ] „překážet“: L 阝 kopec P 且 [qiě]; <F>
 阼 [zuò] „schody vedoucí k východním dveřím (v dávnověku)“: L 阝 kopec P 阼 [zhà]; <F>
 陔 [tuó] „盘陀 [pántuó] nerovný kámen“: L 阝 kopec P 龟 [tā]; <F>
 陀 [tuó] „盘陀 [pántuó] nerovný kámen“: L 阝 kopec P 它 [tā]; <F>
 陂 [bēi] „rybník, břeh, horský svah“: L 阝 kopec P 皮 [pí]; <F>
 陉 [xíng] „místo, kde je přerušeno pohoří“: L 阝 kopec P 丞 [jīng]; <F>
 陌 [mò] „cestička mezi poli“: L 阝 kopec P 百 [bǎi]; <F>
 陌 [ér] „jméno staré hory“: L 阝 kopec P 而 [ér]; <F>
 陝 [shǎn] „zkratka pro 陕西 Shaanxi“: L 阝 kopec P 夹 [jiā]; <F>
 降 [jiàng] „padat“; [xiáng] „vzdávat se“: 冫 znázorňuje dvě nohy visící dolů; <I>
 跻 [jī] „stoupat“: L 阝 kopec P 齐 [qí]; <F>
 陡 [dǒu] „strmý; najednou“: L 阝 kopec P 走 [zǒu]; <F>
 陞 [bì] „palácové schody“: L 阝 kopec P 埤 [bì]; <F>
 陟 [zhì] „lézt, šplhat“: 阝 kopec a 步 krok - kráčet na kopec; <I>
 陨 [yǔn] „padat“: L 阝 kopec P 员 [yuán]; <F>
 陞 [shēng] „stoupat“: 2 sémantické složky: L 阝 kopec D 土 země + 升 [shēng]; <F>
 险 [xiǎn] „těžko překonatelný terén“: L 阝 kopec P 佺 [qiān]; <F>
 陵 [líng] „kopce, hrobka“: L 阝 kopec P 凌 [líng]; <F>
 陬 [zōu] „kout; úpatí hory“: L 阝 kopec P 取 [qǔ]; <F>
 陲 [chuí] „pohraničí“: L 阝 kopec P 垂 [chuí]; <F>
 隈 [wēi] „zátoka“: L 阝 kopec P 畏 [wèi]; <F>
 隳 [tuí] „hroutit se“: L 阝 kopec P 贵 [guì]; <F>
 隍 [huáng] „vyschlý vodní příkop“: L 阝 kopec P 皇 [huáng]; <F>
 隰 [shù] „toponymum (dnešní Shanxi)“: L 阝 kopec P 俞 [yú]; <F>
 遨 [áo] „Ao, hlavní město dynastie Shang“: L 阝 kopec P 敖 [áo]; <F>

隔 [gé] „oddělit“: L β kopec P 隔 [lì]; <F>
 陷 [liú] „toponymum (Guandong)“: L β kopec P 留 [liú]; <F>
 隘 [ài] „úzký; strategické místo“: užití složky 益 není jasné; <I>
 障 [zhàng] „blokovat, překážet“: L β kopec P 章 [zhāng]; <F>
 隩 [ào] „dříve označení pro JZ roh domu“; [yù] „zátoka, záliv“: L β kopec P 奥 [ào]; <F>
 隧 [suì] „tunel, podchod“: L β kopec P 遂 [suì] průchodný - průchod kopcem; <F>, <I>
 隰 [xí] „bažinatá půda“: L β kopec P 羸 [xiǎn]; <F>

Radikál nefunguje zároveň jako ukazatel význam znaku

队 [duì] „tým“: L β kopec P 人 [rén]; <F>
 阢 [wù] „阢隍 [wùniè] nestálý, nevyrovnaný“: L β kopec P 兀 [wù]; <F>
 阱 [jǐng] „past (na zvíře)“: L β kopec P 井 [jǐng]; <F>
 阮 [ruǎn] „čtyřstrunná čínská loutna“: L β kopec P 元 [yuán]; <F>
 阿 [ā] „prefix užívaný před jednoslabičnými jmény, výrazy příbuznosti k vyjádření familiárnosti“; [ē] „pomáhat, uspokojovat“: L β kopec P 可 [kě]; <F>
 陈 [chén] „dát na místo; starý“: L β kopec P 东 [dōng]; <F>
 阡 [diàn] „blížit se (nebezpečí)“: L β kopec P 占 [zhān]; <F>
 附 [fù] „připojit“: L β kopec P 付 [fù]; <F>
 陋 [lòu] „ošklivý, necivilizovaný“: L β kopec P fonetikum zkomoleno; <F>
 隄 [gài] „opírat se; spoléhat na“: L β kopec P 岂 [qǐ]; <F>
 陈 [shū] „příjmení“: L β kopec P 朱 [zhū]; <F>
 陔 [gāi] „terasa“: L β kopec P 亥 [hài]; <F>
 限 [xiàn] „limit“: L β kopec P 艮 [gèn] ?; <F>, <I>
 隍 [niè] „柢隍 [wùniè] nebezpečný“: L β kopec P 呈 [niè]; <F>
 除 [chú] „zbavit se, odstranit“: L β kopec P 余 [yú]; <F>
 院 [yuàn] „nádvoří, instituce“: L β kopec P 完 [wán]; <F>
 隄 [nì] „埤隄 [pínì] nízká zídka, parapet“: L β kopec P 兒 [ér]; <F>
 隄 [pí] „parapet, nízká zídka“: L β kopec P 卑 [bēi]; <F>

陶 [táo] „hrncířství; šťastný“: L 阝 kopec P 匋 [táo]; <F>

陷 [xiàn] „zapadnout, zabřednout“: L 阝 kopec P 冫 [xiàn], 阝 kopec a 冫 zapadnout;
<F>, <I>

陪 [péi] „doprovázet“: L 阝 kopec P 音 [pěu]; <F>

隋 [suí] „dynastie Sui“: L 阝 kopec P fonetikum zkomoleno; <F>

随 [suí] „následovat“: L 阝 kopec P 迺 [yòu]; <F>

隅 [yú] „roh, kout“: L 阝 kopec P 禺 [yú]; <F>

隗 [kuí] „příjmení Kui“: L 阝 kopec P 鬼 [guǐ]; <F>

隆 [lóng] „velkolepý, prosperovat“: L 阝 kopec P fonetikum zkomoleno; <F>

隐 [yǐn] „tajný, skrytý“: L 阝 kopec P 急 [jí]; <F>

隙 [xì] „prasklina“: L 阝 kopec P 宀 [xì] trhlina; <F>, <I>

隙 [xì] „prasklina“: L 阝 kopec P 巢 [cháo]; <F>

隳 [huī] „ničit“: etymologie není jasná

4 Analýza zpracovaných znaků

4.1 Grafická analýza

Jak jsem vysvětlila v teoretické části práce, radikály se mohou v grafickém poli nacházet na různých pozicích. Ve svém korpusu sleduji dva radikály, o nichž se dá říci, že se z pohledu umístění v grafickém poli navzájem zásadně liší, jelikož kopec má, na rozdíl od země, pevně danou pozici vlevo. U země pozice vlevo převažuje, ale může se nacházet i jinde. Pro lepší přehlednost a konkrétní čísla předkládám následující dvě tabulky, které mapují všechny pozice, ve kterých se radikály vyskytly. V první tabulce můžeme vidět pozice radikálu země.

	počet znaků	procent
vlevo	182	75,8
dole	41	17,1
nahoře	6	2,5
jiné	6	2,5
uvnitř	5	2,1

Tabulka 1: Pozice radikálu země v grafickém poli

Jeden znak nebyl do této analýzy zahrnut, protože se jednalo o samotný znak 土, který je zároveň prvkem. Tedy grafická analýza byla provedena u 240 znaků. Z nich je ve většině případů radikál umístěn vlevo, a to konkrétně ve 182 případech, což představuje 75,8 %. Druhou nejčastější pozicí je pozice ve spodní části znaku, což nastává u 41 znaků, tedy u 17,1 %. Další zastoupené výskyty jsou nahoře se 6 znaky (2,5 %), jiné s 6 znaky (2,5 %) a uvnitř s 5 znaky (2,1 %). Mezi jiné patří: 圭, 垚, 疆, 奔, 臻 a 竭. U prvních dvou znaků nastává situace, kdy je prvek země ve znaku zdvojen nebo ztrojen. U znaku 疆 je země na neobvyklé pozici, je v podstatě uvnitř prvku umístěného ve znaku vlevo. U posledních tří znaků dochází k tomu, že země není v těchto znacích determinativem, ale součástí fonetika nebo jiného determinativu. Výše popsané poměrně rozmanité rozmístění radikálu země se ovšem zdaleka netýká radikálu kopec, jak ukazuje následující tabulka.

	počet znaků	procent
vlevo	72	98,6
jiné	1	1,4

Tabulka 2: Pozice radikálu kopec v grafickém poli

Z celkového počtu 73 znaků se až na jeden (1,4 %) všechny nachází v pozici vlevo, tedy 98,6 % znaků. U znaku 隰 je radikál v pozici jiné, přičemž tato pozice je s ohledem na obecně uznávanou pevně danou grafickou pozici dost výjimečná. Každopádně i zde ale platí, že v rámci horní části znaku se kopec nachází v levé části. Radikál kopec nikdy nemůže být vpravo, protože pak by se jednalo o jiný radikál, a sice radikál město. Etymologicky se jedná od dvě různé jednotky: 阝 vlevo je původně 阜 a 阝 vpravo je původně 邑.

4.2 Etymologická analýza

V této části analýzy zařazují znaky do jedné z konstrukčních kategorií – symboly, piktogramy, fonogramy nebo ideogramy. Jak jsem již uvedla v teoretické části práce, nastaly zde případy, kdy se znaky daly klasifikovat jak jako fonogramy, tak jako ideogramy. U determinativu země to bylo 15 znaků, konkrétně: 堡, 型, 坚, 墅, 墨, 均, 塬, 堙, 埽, 坪, 塹, 域, 址, 境 a 墟. U determinativu kopec se jednalo o 4 znaky: 限, 隧, 陷 a 隙. Také se zde vyskytly zkomolené fonogramy: 壘, 寺, 在, 堵, 袁; 陋, 隆, 隋; zkomolené ideogramy: 壑, 塞, 土, 圣, 幸, 去; 隘 a zkomolené piktogramy: 考, 老. Zařazení jednotlivých znaků do některé z kategorií jsem uvedla u každého hesla přímo v korpusu. Níže předkládám tabulky s jednotlivými zastoupeními.

	počet znaků	procent
fonogramy	203	84,2
ideogramy	17	7,1
fonogramy i ideogramy	15	6,2
piktogramy	4	1,7
etymologie nejasná	2	0,8

Tabulka 3: Zastoupení znaků s determinativem země ve znakových kategoriích

Z tabulky je jasné vidět, že fonogramy mají největší zastoupení. Z celkového počtu 241 znaků jich 203 patří právě do této kategorie, což je 84,2 %. Pokud bychom sem zařadili i znaky, které jsou zároveň ideogramy, celkový počet by se zvýšil na 218, což by tvořilo 90,5 % všech znaků. Druhou nejfrekventovanější kategorií představují již s mnohem méně znaky kategorie ideogramů, kam náleží 17 znaků (7,1 %). Pokud bychom opět započítali všechny znaky, které se dají klasifikovat jako ideogramy, tedy i ty, které jsou zároveň fonogramy, celkový počet ideogramů by vzrostl na 32, což je 13,3 %. Znaků, které spadají jak mezi fonogramy, tak ideogramy je 15, tedy 6,2 %. Pouze 4 znaky patří mezi piktoogramy, což je 1,7 % a u dvou znaků se mi nepodařilo etymologii objasnit (壘, 缶). Je to však pouze 0,8 % z celého vzorku, takže to na výsledky analýzy nebude mít výrazný vliv. Následující tabulka mapuje zastoupení znakových kategorií u determinativu kopec.

	počet znaků	procent
fonogramy	62	84,9
ideogramy	6	8,2
fonogramy i ideogramy	4	5,5
etymologie nejasná	1	1,4

Tabulka 4: Zastoupení znaků s determinativem kopec ve znakových kategoriích

Téměř stejné procento znaků s determinativem kopec patří, stejně jako u země, mezi fonogramy, a to 84,9 %, tedy 62 znaků z celkových 73. Pokud opět započítáme i znaky, které jsou zároveň ideogramy, číslo vzroste na 66, což tvoří 90,4 %. Druhou nejčastější kategorií jsou opět s mnohem menším počtem znaků ideogramy, kam náleží 6 znaků (8,2 %). Pokud bychom opět započítali všechny znaky, které se dají klasifikovat jako ideogramy, jejich celkový počet by vzrostl na 10, což je 1,4 %. Znaky, které spadají jak mezi fonogramy, tak ideogramy jsou 4, tedy 5,5 %. U jednoho znaku se mi etymologii nepodařilo zjistit (隰).

4.3 Sémantická analýza

4.3.1 Symbolika země v čínské kultuře

Než přejdu k samotné sémantické analýze, ráda bych nejprve nastínila, co znamenala země/půda jako taková pro starověké Číňany. Tento její význam se totiž bude odrážet i ve významech znaků z mého korpusu.

„Země nese a nebe zakrývá,“ tak je to zapsáno ve starých čínských spisech. Nebe a země byly považovány za plodící pár.⁷⁷ „Existovaly tři věci, které starověcí východní Asiaté považovali za nejdůležitější věci ve vesmíru. Byly to principy: Nebesa, Země a Lidé. Nebesa znamenají nejvyššího boha, Země znamená matku zemi, kde žije a roste vše živé a Lidé jsou ty nejdůležitější bytosti mezi nebem a matkou zemi.“⁷⁸ Wilder znak ve svém slovníku popisuje následovně: „Země 土, která produkuje všechny věci; horní linka reprezentuje povrch, půdu; spodní linka reprezentuje půdní podloží, kámen; | reprezentuje věci, které půda produkuje.“⁷⁹ Není tedy ničím zvláštním, že asi ze stovky složenin, v nich se země objevuje a které uvádí *Grammata Serica Recensa*⁸⁰, se 90 % vztahuje k obdělávání půdy či stavbě. Co se týká konkrétních významů znaků, objevuje se zde řada zemědělských termínů, např. hnůj nebo jamka v zemi pro zasazení semínka. Ze zbývajících asi polovinu tvoří znaky pro domy, ulice, terasy, zemní sklípky, náměstí a hřbitovy, jelikož ty se ve vesnicích vždy vyskytovaly. A ve zbytku nalezneme znaky pro hráze, zdi a kanály, které chránily pole před rozvodněnými řekami nebo naopak pomáhaly jejich vody využít. Dva znaky spolu znamenají zničit a rozpadnout se.⁸¹

Země vystupuje také ve funkci jednoho z pěti prvků. V překladech se pak často prolíná s postavením země v rámci čínské duální soustavy, v níž působí jako jinová síla k jangovému nebi (protože země a nebe tvořily pár). V tomto významu je země reprezentována čtvercem, nebe kruhem. Čtverec země se dále dělí na menší čtverce, menší administrativní celky, až po města a vesnice. Na základě tohoto chápání země a jejích dílů byl také odvozen pravoúhlý a čtverhranný půdorys starých čínských měst.⁸²

4.3.2 Sémantická analýza

Cílem sémantické analýzy je zjistit, do jaké míry funguje radikál i jako ukazatel významu znaku. Jak jsem již vysvětlila v kapitole „Pojmy RADIKÁL, DETERMINATIV a FONETIKUM“, radikál nemusí být vždy zároveň determinativem. Prvním krokem tedy

⁷⁷ EBERHARD 2001: 277.

⁷⁸ LEE 2018: 11–12.

⁷⁹ WILDER 1974: 6.

⁸⁰ *Grammata Serica Recensa* je slovník čínštiny publikovaný švédským sinologem Bernardem Karlgrenem v roce 1957.

⁸¹ LINDQVISTOVÁ 2010: 167.

⁸² OBUCHOVÁ 2000: 82.

bylo zjistit, zda všechny radikály fungují i jako determinativy. V mém korpusu se objevily 3 znaky, kde byla 土 země součástí fonetika (奔) nebo jiného determinativu (臻, 竭).

U znaků, kde je radikál zároveň determinativem, jsem dále zkoumala, zda lze pozorovat souvislost s dnešním významem znaku. Nejdříve jsem si rozdělila znaky na dvě skupiny podle toho, zda lze nebo nelze. Pak jsem znaky, u kterých souvislost patrná byla, seskupila do sémantických podskupin. Inspirovala jsem se zde publikací *Čínské znakové písmo* Terezy Slaměnikové.

Z její analýzy totiž vyplynulo, že vnitřní výstavba sémantických polí znaků je většinou značně členitá. Zpravidla u nich sice nedochází k tomu, že by se všechny znaky sdružovaly pod společný integrační rys, na druhou stranu se však ale nejedná ani o shluk zdánlivě nesouvisejících znaků. Jde o jejich kvantitativně různě zastoupené skupiny se stejným průnikovým rysem, který může být někdy specifičtější, jindy více obecný.

U některých znaků lze pozorovat, že průnikové vazby na jimi tvořené znaky jsou systémově utvářeny dvěma různými směry. Jedna sémantická dominanta se tak štěpí na dvě samostatné báze, mezi nimiž lze identifikovat základní jádro a od něj odvozené jádro sekundární. Tento jev je pozorovatelný právě u determinativu země, kde primárním jádrem je země jako zemský povrch a sekundárním jádrem země jako půda. Později budu tedy na základě tohoto rozštěpení překládat 土 vždy příslušným termínem, tedy země nebo půda.

Dalším zjištěním analýzy byla skutečnost, že ve způsobu utváření významové souvislosti mezi determinativem (v této publikaci označovaném pojmem „složka“) a znakem lze pozorovat určité pravidelně se opakující vzorce napříč různými poli. Na základě typu sémantické informace, kterou determinativ přináší, můžeme vymezit čtyři základní druhy vztahů:

- 1) Složka a znak jsou synonyma
- 2) Složka a znak jsou v hierarchickém vztahu
 - a) Vztah „speciální – obecné“
 - b) Vztah „část – celek“
- 3) Složka je nositelem projevu nebo vlastnosti vyjadřované znakem
- 4) Složka odkazuje na určitý specifický aspekt významu znaku
 - a) Vztah „produkt – materiál“
 - b) Vztah „děj – specifický rys“

Tohoto základního dělení využívám pro vymezení konkrétních skupin pro znaky svého korpusu. Dílčí kategorie vždy uvádím pod obecný druh vztahu.

1) Složka a znak jsou synonyma

Z etymologického hlediska se jedná převážně o složky, které původně samy vyjadřovaly příslušný význam. V průběhu grafického vývoje znaku však byly z různých důvodů doplněny o další složku, a bylo tak dosaženo větší míry sémantické specifikace.

země 土

Sem patří např. znak 均 „rovnoměrný“, přičemž samotné 匀 znamená „rovnoměrný“.

kopec 阝

Zde se dají zařadit znaky 陶 „hrnčířství“ (匋 „hrnčířství“), 阳 „slunce“ (日 „slunce“), 阴 „měsíc“ (月 „měsíc“) nebo 陷 „zabřednout“ (陷 „zabřednout“).

2) Složka a znak jsou v hierarchickém vztahu

Hierarchický vztah mezi složkou a znakem je realizován dvěma způsoby. První z nich se týká pozice obou jednotek v rámci určitého klasifikačního systému (taxonomie). Druhý vztah pak funguje na bázi části a celku.

a) Vztah „speciální – obecné“

půda 土

Do této kategorie spadají znaky, které vyjadřují různé druhy půd, např. 埤 „pevná zemina“, 壤 „písčité půda“, 埤 „tvrdá půda“, 垆 „jílová půda“, 垠 „hlína smíchaná s žízálním trusem“, 壤 „bílý jíl“, 埤 „jíl“, 垠 „jíl“, 垌 „druh tmavé půdy“, 垌 „zoraná půda“.

Zařazuji zde rovněž znaky s významem prach, protože tyto znaky by se daly přeložit také jako špína, a ta může obsahovat částice půdy. Jde o znaky 埃, 垌 a 尘.

b) Vztah „část – celek“

země 土

V mém případě jsem u tohoto druhu vztahu vyzorovala skupinu znaků, které označují části zemského povrchu (z geografického hlediska). V rámci ní se nabízí vyčlenit ještě: vyvýšené povrchy, snížené (vyhloubené) povrchy a ostatní geografické útvary.

Mezi znaky vyjadřující vyvýšené povrchy řadím: 塬 „náhorní plošina“, 坂 „svah“, 垌 „kopeček“, 峰 „malý kopec“, 坎 „schodovitý útvar v přírodě“, 堞 „kopeček“, 垌 „malý kopec“, 坡 „svah“, 冨 „pohoří“, 塬 „vysoko položené slunci vystavené místo“, 垌 „vysoká hora“, 堞 „hora“, 塬 „náhorní plošina“, 塬 „hornatá oblast mezi dvěma horami“, 垌 „horské sedlo“.

Mezi znaky vyjadřující snížené nebo obecně nějakým způsobem vyhloubené povrchy spadají: 坳 „proláklna“, 凹 „proláklna“, 壕 „vodní příkop“, 堀 „jeskyně“, 坑 „jáma“, 塹 „příkop“, 壑 „dolina; rokle zaplněná vodou“.

Mezi ostatní geografické útvary patří: 坻 „ostrůvek na řece“, 埼 „zakřivený břeh“, 垌 „průsmyk“, 堰 „splav, jez“, 坪 „rovina“.

Z jiného úhlu pohledu lze u tohoto druhu vztahu u země vyčlenit také části zemského povrchu ze správního hlediska. Sem zařazuji: 境 „hranice“, 疆 „hranice“, 圻 „hranice“, 垠 „hranice“, 域 „území, teritorium“.

kopec 阝

Rovněž u determinativu kopec se vyskytují znaky s významem nějaké části zemského povrchu. Např. 隈 „zátoka“, 隰 „bažinatá půda“, 陂 „horský svah“, 陆 „souš“.

3) Složka je nositelem projevu nebo vlastnosti vyjadřované znakem

U tohoto typu vztahu lze složku chápat jako nositele dané vlastnosti.

země/půda 土

Řadím sem znaky vyjadřující vlastnosti země nebo půdy: 坦 „rovný a rozlehlý“, 坚 „pevný, silný“, 垌 „neúrodný“, 垌 „neúrodný“, 垢 „špinavý“.

kopec 阡

Zde patří znaky vyjadřující vlastnosti kopce: 陡 „strmý“, 陡 „strmý“.

4) Složka odkazuje na určitý specifický aspekt významu znaku

Podstatou tohoto vztahu je zachycení určitého zásadního aspektu příslušného znaku danou složkou. Tento druh vztahu je velmi produktivní a typologicky rozmanitý. Výrazněji se profilují dva způsoby utváření tohoto typu vztahu:

a) Vztah „produkt – materiál“

půda 土

Do této skupiny spadají buď znaky vyjadřující výrobky, na jejichž výrobu je používána zemina nebo stavby postavené z hlíny. Do první kategorie se řadí např. 坩 „hliněný podstavec na jídlo a poháry“, 壑 „nevypálená cihla“, 坯 „nevypálená hliněná nádoba“, 埧 „cihla“. Do druhé pak 寺 „buddhistický chrám“, 墅 „vila“, 塔 „pagoda, věž“, 堡 „opevnění“, 壁 „zeď, hradba“, 城 „zdi města, město“, 埃 „starodávná pevnost z hlíny“, 堤 „hráz“, 埧 „malá hráz z hlíny“, 墙 „stěna“, 垣 „zeď“, 墉 „zeď města“, 堵 „kamenná zeď“.

Do této kategorie jsem se rozhodla zařadit i různé útvary z hlíny. Na první pohled se může zdát, že by měly patřit do kategorie „část – celek“, jelikož se nejedná přímo o produkty, ale částečně o přírodní útvary. Svou velikostí a charakterem se však ke skupině znaků, která obsahuje např. „svah“ nebo „proláklinu“, nehodí. Dalším důvodem je skutečnost, že u níže zmíněných znaků se 土 vyskytuje ve významu půdy, nikoli zemského povrchu. Takže přesto, že se nejedná přímo o výrobky, zařazují tyto menší útvary z hlíny zde. Patří sem „hrob“ vyjádřené znaky 冢, 坟, 圪, 墓 nebo 垚 „hromádka hlíny“, 墩 „hromada“ a 璞 „hrouda hlíny“, 块 „hrouda“, 坨 „hrouda“.

b) Vztah „děj – specifický rys“

půda 土

Zde patří znaky, kde složka odkazuje na místo, kde děj probíhá, v tomto případě pole nebo jinou zemědělskou plochu. Např. 垒 „orat“, 垦 „zúrodňovat půdu“, 培 „kultivovat (půdu)“.

Také jsem narazila na znaky, jichž jeden z významů bylo **příjmení**. Tento rys se objevuje napříč všemi znaky nehledě na právě zkoumaný radikál. Znaky uvádím vypsané zvlášť, abych zbytečně nezatěžovala korpus. Jedná se tedy o tyto znaky: 堡, 堵, 圭, 基, 坚, 均, 堪, 堑, 坎, 坑, 坤, 老, 垄, 墨, 墓, 圻, 圣, 寺, 塔, 塘, 堂, 土, 幸, 垣, 增, 臻, 除, 防, 降, 阶, 陵, 隆, 陆, 阮, 陕, 陞, 隋, 随, 陶, 陀, 隰, 阳, 阴, 院, 阵.

Poslední skupinou jsou znaky, které se samostatně nevyskytují, tzv. **znaky s nulovým významem**. Jedná se o:

圪 [gē] - 圪塔 [gēda] malá hrouda hlíny

塌 [guō] - 坩塌 [gānguō] tavicí tyglík

圾 [jī] - 垃圾 [lājī] odpadky

坷 [kě] - 坎坷 [kǎnkě] nerovná (cesta); nešťastný (v životě)

[kē] - 坷垃 [kēlā] hrouda hlíny

垃 [lā] - 垃圾 [lājī] odpadky

垠 [làng] - 圻垠 [kuànglàng] nekonečný (o otevřeném prostoru)

塆 [láo] - 圪塆 [gēláo] roh, kout

姆 [mǔ] - 垆姆 [lúmǔ] starý výraz pro jílovitou hlínu

垠 [nì] - 埤垠 [pínì] nízká zídka, parapet

隄 [nì] - 隄埤 [nìpí] nízká zídka, parapet

隄 [niè] - 杌隄 [wùniè] nebezpečný

陞 [tuó] - 盘陞 [pántuó] nerovný kámen

陀 [tuó] - 盘陀 [pántuó] nerovný kámen

阮 [wù] - 阮隄 [wùniè] nestálý, nevyrovnaný

Až na tři (圾, 垃, 隍), všechny znaky ve výsledných kompozitech sémanticky souvisí s významy země nebo kopce.

Následující tabulky uvádí počty znaků, kde je (ANO) anebo není (NE) patrná sémantická vazba mezi determinativem a významem celého znaku.

	počet znaků	procent
ANO	219	90,9
NE	22	9,1

Tabulka 5: Sémantická motivovanost determinativu země

	počet znaků	procent
ANO	43	58,9
NE	30	41,1

Tabulka 6: Sémantická motivovanost determinativu kopec

Z tabulek vyplývá, že u determinativu země je z celkového počtu 241 znaků patrná sémantická vazba determinativu s významem znaku u 219 znaků, to je 90,9 %. U pouhých 22 znaků, které tvoří 9,1 %, není sémantická vazba patrná. Kopec na druhé straně vykazuje téměř poloviční shodu 58,9 %, tedy u 43 znaků z celkových 73 je patrná sémantická vazba, což je ve srovnání se zemí výrazně méně.

Zajímavým zjištěním je také fakt, že některé významy znaků můžeme najít jak u znaků s determinativem kopec, tak země. Toto se týká zejména významů „hranice“ (např. 圻 a 际), „hroutit se“ (např. 坍 a 隤), „ničit“ (垧 a 隳), „cestička mezi poli“ (垧 a 阡). Je tak možno říci, že determinativy země a kopec jsou do určité míry sémanticky provázány. Právě to bylo důvodem, proč jsem se rozhodla je zpracovávat společně.

Co se týká celkového sémantického profilu determinativu země, znaky s tímto determinativem patří významově většinou do některé z následujících kategorií: geografické útvary, toponyma, stavby z hlíny, výrazy související s hospodařením na poli, druhy půd, menší útvary z hlíny, výrobky z hlíny a činnosti spojené s používáním hlíny. Znaky s determinativem kopec nejčastěji reprezentují následující sémantické skupiny: geografické útvary, znaky vyjadřující pohyb nahoru/dolů, toponyma nebo význam „překážet“.

4.4 Fonologická analýza

Fonologická analýza se zabývá bližším zkoumáním jedné ze znakových kategorií, a sice fonogramů. Jak ukázala etymologická analýza, ty tvoří většinu v obou zkoumaných skupinách znaků. Cílem je zjistit míru shody výslovnosti fonetika s celým fonogramem. Tuto shodu budu posuzovat na základě tří parametrů: iniciála, finála, tón. Níže uvádím, jaké případy mohou nastat, a poté následují dvě tabulky s uvedením konkrétních čísel.

IFT – shoda v iniciále, finále i tónu

IF – shoda v iniciále a finále

FT – shoda ve finále a tónu

I – shoda v iniciále (bez ohledu na shodu v tónu)

F – shoda ve finále

0 – odlišná iniciála, finála i tón, popř. pouze shoda v tónu

	počet znaků	procent
IFT	74	33,6
0	62	28,2
F	27	12,3
IF	24	10,9
FT	14	6,4
I	14	6,4
neurčeno	5	2,3

Tabulka 7: Míra shodnosti výslovnosti fonetika s celým fonogramem u radikálu země

Z celkového počtu 220 fonogramů (dva znaky mají dvě čtení, takže jsem tyto znaky počítala každý zvlášť) nastává u 74 fonogramů shoda ve všech třech bodech charakteristiky, to je 33,6 %. Druhý nejčastější případ byl, že se výslovnost neshodovala vůbec, toto nastalo u 62 fonogramů, což tvoří 28,2 % vzorku. Dále se vyskytla shoda pouze ve finále, a to u 27 fonogramů (12,3 %), v iniciále a finále u 24 fonogramů (10,9 %), ve finále a tónu u 14 fonogramů (6,4 %) a u 14 fonogramů nastala shoda v iniciále (6,4 %). U 5 fonogramů shodu neurčuji, protože se jedná o fonogramy zkomolené, výslovnost fonetika se tedy nedá přesně určit. Jde o tyto fonogramy 壘, 寺, 在, 墻 a 袁 a tvoří 2,3 % z celkového vzorku.

	počet znaků	procent
0	24	35,3
IFT	20	29,4
F	7	10,3
IF	6	8,8
I	5	7,4
FT	3	4,4
neurčeno	3	4,4

Tabulka 8: Míra shodnosti výslovnosti fonetika s celým fonogramem u radikálu kopec

U radikálu kopec je celkem 66 fonogramů, celkový počet analyzovaných znaků je však 68, protože dva znaky mají dvě čtení. Nejpočetnějším případem je s 24 fonogramy (35,3 %) ten, kde nenastává žádná shoda, za ním následuje s nevelkým rozdílem shoda ve všech třech bodech charakteristiky, která nastává u 20 znaků (29,4 %). Další případy se vyskytují jen v řádech jednotek. Shoda ve finále u 7 fonogramů (10,3 %), shoda v iniciále a finále u 6 fonogramů (8,8 %), shoda v iniciále u 5 fonogramů (7,4 %), shoda ve finále a tónu u 3 fonogramů (4,4 %). U následujících 3 fonogramů (4,4 %) shodu neurčuji, protože fonetikum u nich bylo zkomoleno: 陋, 隆, 隋.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo na základě slovníku *XHC* vypracovat korpus znaků s radikály země a kopec a ten následně zanalyzovat ze čtyř různých hledisek. Jednotlivá hesla korpusu jsem koncipovala tak, že vždy obsahovala daný znak, jeho přepis do pinyinu, český překlad, popis konstrukce znaku a etymologii. Níže shrnuji výsledky jednotlivých analýz.⁸³

Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že výsledek grafické analýzy je u obou sledovaných radikálů stejný, tedy že výrazně převažujícím umístěním je pozice vlevo, není to tak úplně pravda. Radikál země je skutečně asi ve třech čtvrtinách případů umístěn vlevo, přičemž druhou nejčastější pozicí je pozice dole, kde se nachází asi v jedné šestině případů. Kopec je prakticky vždy vlevo. Na rozdíl od země je to však jeho fixní pozice, nemůže se nacházet vpravo, protože pak by se jednalo o radikál město. Výraz „prakticky“ jsem použila z toho důvodu, že u jednoho znaku se kopec vyskytuje v jiné, konstrukčně složitější pozici. Společně s dalším grafickým prvkem se nachází v horní části znaku, vůči němuž je nicméně i zde situován vlevo. Zjistila jsem tedy, že radikály v mém korpusu mají jednu nebo dvě nejčastější pozice nebo mají pozici fixní.

Etymologická analýza prokázala, že nejpočetnější skupinou znaků skutečně jsou v obou případech fonogramy. Z celého sledovaného korpusu se do této skupiny řadí asi 90 % znaků. Jsou zde řazeny i ty znaky, které spadají zároveň mezi ideogramy. U jednotlivých radikálů je procentuální zastoupení fonogramů v řádu jednotek totožné s celkovým výsledkem.

Za nejzajímavější analýzu považuji zkoumání míry fungování radikálu zároveň i jako ukazatele významu znaku v sémantické analýze. Výsledek se u obou radikálů lišil. Zatímco u země jsem pozorovala sémantickou vazbu radikálu s významem znaku u 91 % znaků, kopec vykazoval „pouze“ mírně nadpoloviční patrnou sémantickou shodu. Z analýzy také vyplynulo, že tyto dva determinativy jsou do určité míry sémanticky propojeny. Jednak jsou oba součástí znaků, které jsou toponymy a také některé významy lze nalézt u znaků s oběma determinativy. Skupiny znaků daných dvou radikálů se mi podařilo rozdělit do dílčích sémantických skupin podle významu, přičemž zde jsem pozorovala vzájemnou shodu ve výskytu skupin geografických útvarů a již zmíněných toponym.

⁸³ Procentuální údaje jsou zaokrouhleny na celá čísla.

Poslední, fonologická analýza se týkala pouze fonogramů a zde jsem zjistila, že u země je nejčastějším případem shoda v iniciále, finále i tónu, celkem ve 34 % případů. Není zde však tak velký procentuální rozdíl mezi případem, kdy shoda byla nulová, což bylo 28 %. U kopce byl výsledek velice podobný, pouze pořadí bylo opačné, tedy 35 % tvořila nulová shoda a 29 % shoda ve všech třech bodech charakteristiky. Nedá se tedy říci, že výslovnost fonetika je ve většině případů odražena ve výslovnosti fonogramu.

Při zpracovávání této práce jsem narazila na několik problémů. Prvním z nich byla nedohledatelná elektronická podoba některých znaků. S cílem, aby přidané znaky co nejvíce zapadaly do tištěného textu, jsem zvolila dle mého názoru nejlepší možné řešení a znaky jsem naskenovala přímo ze slovníku a vložila ve formě obrázků do textu. Dalším problémem byla nejasná etymologie některých znaků, nebylo tak možné určit jejich znakové kategorie. Některé znaky, zejména fonogramy a ideogramy, byly vlivem vývoje jazyka zkomoleny, a nebylo je tak možné podrobněji rozebrat z konstrukčního hlediska. U zkomolených fonogramů navíc nemohla být provedena fonologická analýza. Zmíněné problémy mohly mírně zkreslit výsledky analýzy, jedná se však o nevýznamné procentuální zastoupení.

Zpracováním této bakalářské práce jsem se obohatila nejen o novou specifickou slovní zásobu, ale také jsem se dozvěděla mnohem více o konstrukci čínských znaků. Doufám, že moje práce má potenciál podobným způsobem pomoci při studiu i dalším studentům čínštiny.

Resumé

The topic of my bachelor thesis is the creation of a comprehensive set of characters with a certain common feature. Characters containing the radicals earth and hill were chosen. *Xiandai Hanyu Cidian* served me as a source to build the corpus. The examined corpus contains a total of 314 characters. Each character is given a pinyin transcript, a Czech translation, a description of the character's construction and an etymology. The corpus together with the introductory theory are used for analysis, in terms of graphics – location of the radical in the graphics field, etymological – classification of the character into the character category, semantic – observation of the radical meaning with the meaning of the character and phonological – examining the degree of unity of the phonetic indicator and the whole phonogram pronunciation. I present the conclusions of the partial analyzes in clear tables.

Keywords: Chinese characters, determinative, grammatology, ideographs, phonograms, radical

Seznam použité literatury

Monografie

BOLTZ, William G. *The Origin and Early Development of the Chinese Writing System*. New Haven, Connecticut: American Oriental Society, 1994, 205 s. ISBN 0-940490-78-1.

COULMAS, Florian. *The Writing Systems of the World*. Oxford, Cambridge: Basil Blackwell, 1989, 302 s. ISBN 0-631-18028-1.

COULMAS, Florian. *Writing systems. An Introduction to their Linguistic Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 270 s. ISBN 978-0-511-07620-6.

DAM, Harvey. *Regular Script Graphemics: How Chinese Characters Are Written*. 2008, 164 s. ISBN 9780692128534.

DE FRANCIS, John. *The Chinese Language: Fact and Fantasy*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1986, 306 s. ISBN 0-8248-1068-6.

DE FRANCIS, John. *Visible Speech: The Diverse Oneness of Writing Systems*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1989, 306 s. ISBN 0-8248-1207-7.

EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001, 292 s. Symboly, 2. svazek. ISBN 80-7207-401-6.

KANE, Daniel. *Knížka o čínštině*. Mirošovice: DesertRose, 2009, 207 s. ISBN 978-80-903296-1-4.

KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha: Mladá fronta, 1984, 148 s. Malé encyklopedie, sv. 17.

LEE, Kihoon. *The Origin of Chinese Characters: An Illustrated History and Word Guide*. New York: Algora Publishing, 2018, 244 s. ISBN 9781628943238.

LI, Yu. *The Chinese Writing System in Asia: An Interdisciplinary Perspective*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2020, 252 s. ISBN 978-1138907317.

LINDQVISTOVÁ, Cecilia. *Říše čínských znaků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 427 s. ISBN 978-80-7422-054-8.

OBUCHOVÁ, Ľubica. *Čínské symboly*. Praha: Grada Publishing, 2000, 187 s. ISBN 80-247-9045-9.

ROGERS, Henry. *Writing systems: A Linguistic Approach*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing, 2005, 322 s. ISBN 978-0-631-23463-0.

SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. *Čínské znakové písmo: synchronní model tradiční kategorizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, 291 s. ISBN 978-80-244-5181-7.

SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. *Ideogramy v moderní čínštině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 164 s. ISBN 978-80-244-3909-9.

UHER, David. *Hanská grammatologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 334 s. ISBN 978-80-244-3866-5.

UNGER, James Marshall. *Ideogram: Chinese Characters and the Myth of Disembodied Meaning*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2004, 224 s. ISBN 0-8248-2760-0.

VOCHALA, Jaromír. *Chinese Writing System: Minimal Graphic Units*. Praha: Univerzita Karlova, 1985, 143 s.

VOCHALA, Jaromír, NOVÁK, Miroslav a PUCEK, Vladimír. *Úvod do čínského, japonského a korejského písma I. Vznik a vývoj*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989a, 132 s.

VOCHALA, Jaromír, NOVÁK, Miroslav a PUCEK, Vladimír. *Úvod do čínského, japonského a korejského písma II. Praktický kurz*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989b, 250 s.

ZÁDRAPA, Lukáš a PEJČOCHOVÁ, Michaela. *Čínské písmo*. Praha: Academia, 2009. Orient, Sv. 5. 298 s. ISBN 978-80-200-1755-0.

Odborné články a kapitoly v monografiích

BOTTÉRO, Françoise. Chinese Writing. In: SYBESMA, Rint a kol. (ed.). *Encyclopedia of Chinese language and linguistics*. Volume 1, A-Däi. Leiden: Brill, 2017, s. 595-604. ISBN 978-90-04-18643-9.

HANDEL, Zev. Chinese Characters. In: SYBESMA, Rint a kol. (ed.). *Encyclopedia of Chinese language and linguistics*. Volume 1, A-Däi. Leiden: Brill, 2017, s. 435-438. ISBN 978-90-04-18643-9.

LU, Qin. Computers and Chinese Writing Systems. In: HUANG Chu-Ren, JING-SCHMIDT, Zhuo, MEISTERERNST, Barbara (ed.). *The Routledge Handbook of Chinese Applied Linguistics*. Abington, Oxon; New York: Routledge, 2019, s. 461-482. ISBN 978-1-138-65073-2.

MAIR, Victor H. Modern Chinese Writing. In: DANIELS, Peter T. a BRIGHT, William (ed.). *The World's Writing Systems*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 200-208. ISBN 0-19-507993-0.

SEHNAL, David. „Čínské znakové písmo. Jeho povaha a vývoj“. In: *Z myšlenek a představ Žluté země*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002, s. 145-160.

SLAMĚNÍKOVÁ, Tereza. „Nové trendy v čínské grammatologie“. In: *Dálný východ*. 2011, roč. 1, č. 1, s. 13-39. ISSN 1805-1049.

UHER, David. „Xu Shen a počátky čínské grammatologie“. In: *Studia Orientalia Slovaca*. 2005, 4, s. 247-262. ISSN 1336-3786.

YIN, John Jing-hua. Chinese Characters. In: CHAN, Sin-wai a kol. (ed.). *The Routledge encyclopedia of the Chinese language*. London: Routledge, 2016, 51-63. ISBN 978-0-415-53970-8.

Slovníky

CAO, Xianzhuo 曹先擢 a SU, Peicheng 苏培成 (ed.). *Hanzi Xing Yi Fenxi Zidian* 汉字形义分析字典 [*Analytický slovník grafiky a významu znaků*]. Beijing: Beijing daxue chubanshe, 1999, 736 s. ISBN 7-301-02425-8.

WILDER, G. D. a INGRAM, J. H. *Analysis of Chinese characters*. New York: Dover, 1974, 363 s. ISBN 0486230457.

Xiandai Hanyu Cidian 现代汉语词典 [*Slovník moderní čínštiny*] (7. vydání). Peking: The Commercial Press, 2016, 1799 s. ISBN 978-7100124508.

Internetové zdroje a softwary

<https://baike.baidu.com/>

<https://www.mdbg.net/chinese/dictionary>

<https://www.yellowbridge.com/chinese/character-dictionary.php>

Wenlin 文林 Software for Learning Chinese. Verze 4.0.2. Wenlin Institute 2011.

